

Drs. L. Tjoonk

No. 2.28

**DE BELANGSTELLING VOOR HET  
LANDBOUWONDERWIJS IN DRENTHE**

L26  
2.28c



**December 1970**

**Landbouw-Economisch Instituut  
Afdeling Streekonderzoek**

128435

# Inhoud

	Blz.	
WOORD VOORAF	5	
INLEIDING	7	
HOOFDSTUK I	DE AGRARISCHE SCHOLING VAN DE LANDBOUWERS EN VAN HUN MEEWERKENDE ZOONS	10
	§ 1. Het agrarische onderwijs van de bedrijfs- hoofden	10
	§ 2. Het agrarische onderwijs van de mee- werkende zoons	12
HOOFDSTUK II	DE DEELNEMING AAN HET LANDBOUWDAG- ONDERWIJS	15
	§ 1. De deelneming aan het lager landbouw- onderwijs	15
	§ 2. De deelneming aan het middelbaar land- bouwonderwijs	21
HOOFDSTUK III	DE BEZETTING VAN HET AGRARISCH ON- DERWIJSAPPARAAT	24
	§ 1. Het lager agrarisch onderwijs	24
	§ 2. Het middelbaar landbouwonderwijs	26
HOOFDSTUK IV	DE GEDIPLOMEERDEN VAN SCHOLEN VOOR LANDBOUWONDERWIJS	28
	§ 1. De gediplomeerden van lagere landbouw- scholen	28
	§ 2. De gediplomeerden van middelbare land- bouwscholen	30
	§ 3. De gediplomeerden van hogere landbouw- scholen	33
HOOFDSTUK V	HET AANBOD VAN EN DE TE VERWACHTEN TOETREDING VAN GEDIPLOMEERDEN VAN SCHOLEN VOOR LANDBOUWONDERWIJS	34
	§ 1. Het aanbod van gediplomeerden	35
	§ 2. De te verwachten toetreding van gediplo- meerden	36
	§ 3. Het aanbod en de te verwachten toetreding van gediplomeerde bedrijfsopvolgers	37
SAMENVATTING EN SLOTBESCHOUWING		39
BIJLAGEN	1. C.B.S.-indeling naar landbouwgebieden (1957)	45
	2. Gebiedsindeling	46

BIJLAGEN

	Blz.
3. Leerlingental lagere landbouwscholen in Drenthe (1959/60 t/m 1969/70)	47
4. Overzicht van de lagere landbouw- en land- en tuinbouwscholen in Drenthe (1959-1970)	48
5. Deelneming aan het middelbaar landbouw- onderwijs in Drenthe (1959/60 t/m 1969/70)	49
6. Gediplomeerde Drentse leerlingen van lagere landbouwscholen naar hoofdberoep van de vader (1966 t/m 1968)	50
7. Gediplomeerde Drentse boerenzoons van lagere landbouwscholen naar grootteklasse ouderlijke bedrijf (1966 t/m 1968)	51
8. Gediplomeerde Drentse leerlingen van lagere landbouwscholen naar bestemming (1966 t/m 1968)	52
9. Geografische herkomst Drentse gediplomeerde leerlingen van middelbare landbouwscholen (1966 t/m 1968)	53
10. Gediplomeerde Drentse leerlingen van middelbare landbouwscholen naar hoofdberoep van de vader (1966 t/m 1968)	54
11. Gediplomeerde Drentse boerenzoons van middelbare landbouwscholen naar grootteklasse ouderlijke bedrijf (1966 t/m 1968)	55
12. Gediplomeerde Drentse leerlingen van middelbare landbouwscholen naar vooropleiding (1966 t/m 1968)	56
13. Gediplomeerde Drentse leerlingen van middelbare landbouwscholen naar bestemming (1966 t/m 1968)	57
14. Gediplomeerde Drentse leerlingen van hogere landbouwscholen naar hoofdberoep van de vader (1966 t/m 1968)	58
15. Gediplomeerde Drentse boerenzoons van hogere landbouwscholen naar grootteklasse ouderlijke bedrijf (1966 t/m 1968)	59
16. Gediplomeerde Drentse leerlingen van hogere landbouwscholen naar vooropleiding (1966 t/m 1968)	60
17. Gediplomeerde Drentse leerlingen van hogere landbouwscholen naar bestemming (1966 t/m 1968)	61
18. Lijst van geraadpleegde literatuur	62

## Woord vooraf

In 1961 heeft het Landbouw-Economisch Instituut de resultaten gepubliceerd van een onderzoek naar de belangstelling van de Drentse boerenzoons voor het landbouwdagonderwijs (L.E.I.-rapport 361).

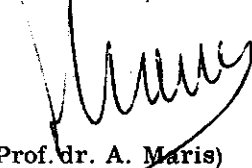
Sindsdien is de deelneming aan het landbouwonderwijs in Drente belangrijk teruggelopen, terwijl het aantal scholen sterk is ingekrompen. Dit geldt met name voor het lager landbouwonderwijs. Sinds het begin van het schooljaar 1959/60 is het leerlingental van de lagere land- c.q. land- en tuinbouwscholen nl. meer dan gehalveerd en het aantal scholen verminderd van 22 tot 8.

Deze ontwikkeling was voor de "Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in de Landbouw in de provincie Drenthe" aanleiding het Landbouw-Economisch Instituut te verzoeken opnieuw een onderzoek in te stellen naar de belangstelling voor het landbouwdagonderwijs in deze provincie.

De resultaten van dit onderzoek zijn uitvoerig besproken in de Werkcommissie Agrarisch-sociologisch en Sociografisch Onderzoek van genoemde Raad. De Werkcommissie was voor dit doel uitgebreid met enkele landbouwonderwijsdeskundigen. Bij de verzameling van de statistische gegevens is veel medewerking ondervonden van de directeuren van de landbouwscholen, waarvoor een woord van dank hier zeker op zijn plaats is.

Het onderzoek is verricht door drs. L. Tjoonk, gestationeerde van de afdeling Streekonderzoek in de provincie Drenthe.

De Directeur,



(Prof. dr. A. Maris)

Den Haag, december 1970

## Inleiding

In de afgelopen jaren hebben zich ook in de provincie Drenthe belangrijke veranderingen in de landbouw voorgedaan. Zo verminderde het aantal bedrijven 1) tussen 1959 en 1965 met ruim 11%, terwijl de mannelijke agrarische beroepsbevolking tussen 1960 en 1965 met een ongeveer gelijk percentage afnam. 2) Nadien is zowel het aantal bedrijven als de mannelijke agrarische beroepsbevolking nog verder afgenomen. Ondanks het geringere aantal werkers is de agrarische produktie, met name in de rundveehouderijsector, nog toegenomen. Tegelijkertijd zijn er veranderingen opgetreden in het produktiepatroon. Het aantal bedrijven met grotere melkveestapels en grotere eenheden in de dierlijke veredelingsproduktie is gestegen, terwijl dat met kleine veestapels is verminderd.

Deze veranderingen in de landbouwstructuur hebben de taak van de landbouwer aanzienlijk verzawaard, ondanks de sterk toegenomen mechanisatie van de werkzaamheden. De aanpassing van het bedrijf aan de steeds veranderende omstandigheden vereist dikwijls ingrijpende beslissingen en stelt andere eisen aan de capaciteiten van de boer als vroeger. Naast de vakbekwaamheid gaat het ondernemersschap een toenemende rol van betekenis spelen. Dit geldt niet alleen voor de boer als ondernemer op zijn eigen bedrijf, maar ook als bestuurder van landbouworganisaties en coöperaties. Ook op deze terreinen is immers sprake van schaalvergroting. 3)

Hoe is het nu met de opleiding van de Drentse boeren, thans en in de naaste toekomst, gesteld? Wanneer het diploma van een lagere agrarische school als minimumeis wordt gesteld, dan heeft van de huidige generatie Drentse boeren niet meer dan ruim 30% volgens de laatstbekende gegevens (1962) dit opleidingsniveau bereikt. Hoewel sindsdien dit percentage ongetwijfeld enigermate zal zijn gestegen, zal thans toch nog bij lange na niet van een bevredigende situatie op dit punt kunnen worden gesproken. Tegelijkertijd valt echter in de provincie Drenthe in de afgelopen jaren een belangrijke vermindering van het leerlingental van de landbouwscholen waar te nemen. Deze vermindering bedraagt bij het lager landbouwonderwijs sinds het begin van het schooljaar 1959/60 niet minder dan 57%. Bij het middelbaar landbouwonderwijs is de afneming van het leerlingental weliswaar minder sterk, maar deze bedraagt, over dezelfde periode bezien, toch altijd nog 30%. Het is begrijpelijk, dat deze ontwikkeling in landbouwkringen aanleiding geeft tot een zekere mate van verontrusting en dat men zich afvraagt welke gevolgen dit heeft voor de geschoutheid van de toekomstige Drentse boeren.

Bij de beoordeling van de teruggang van het leerlingental bij het landbouwonderwijs dient met een tweetal factoren rekening te worden gehou-

---

1) Hoofdberoep landbouwer,  $\geq 1$  ha.

2) "Beroepsverandering door zelfstandige agrariërs en vermindering van het aantal bedrijven in Drenthe", L.E.I., 1969.

3) "Boer en Landbouwcoöperatie in Drenthe", L.E.I., 1968.

den. In de eerste plaats bezochten in de periode kort na de laatste Wereldoorlog aanzienlijk meer boerenzoons een lagere landbouwschool dan er plaatsingskansen voor hen in de landbouw waren. Dit had een grote secundaire afvloeiing 1) van boerenzoons tot gevolg 2). In zoverre de teruggang van het leerlingental van landbouwscholen betrekking heeft op die boerenzoons die buiten de landbouw willen gaan werken en een niet-agrarische in plaats van een agrarische opleiding zijn gaan volgen, is een daling van het leerlingental bij het landbouwonderwijs dan ook geenszins verontrustend. Integendeel: in deze gevallen is zelfs van een verheugende ontwikkeling sprake. In de tweede plaats moet er rekening mee worden gehouden dat het aantal bedrijven en het aantal arbeidsplaatsen in de landbouw in de toekomst nog verder zal teruglopen. Voor Drenthe wordt het aantal landbouwbedrijven tegen 1975 geschat op ongeveer 10 000 en tegen 1980 op ongeveer 8 500 3); dit betekent ten opzichte van 1965 een vermindering met ongeveer 20%, resp. ongeveer 32%. Ook om deze reden behoeft een teruggang van het leerlingental bij het landbouwonderwijs nog geen verontrusting te wekken.

Op grond van het voorgaande zou geconcludeerd kunnen worden dat een daling van het leerlingental bij het landbouwonderwijs zelfs een gunstig verschijnsel is, ware het niet dat tot nu toe toch nog telkenjare een aantal jongeren in de landbouw gaat werken dat in het geheel geen agrarisch dagonderwijs heeft gevolgd. Uit een eerder verricht onderzoek 4) is gebleken dat juist onder de jongeren die ongeschoold of maar weinig geschoold in de landbouw gaan werken de binding van de landbouw het geringst is en de secundaire afvloeiing binnen deze groep het grootst is.

Aangenomen mag worden dat in de toekomst, gelet op de grote veranderingen die in de landbouw nog te verwachten zijn, dit in nog sterkere mate zal gelden dan in het verleden en in het heden.

Het is duidelijk, dat de ontwikkeling van de deelneming aan het landbouwonderwijs slechts dan op een juiste wijze kan worden beoordeeld, wanneer zowel het toekomstige aanbod van gediplomeerde boerenzoons die boer willen worden als de toekomstige toetreding van geschoolde landbouwers in beschouwing worden genomen. In deze studie zal hiertoe voor de provincie Drenthe een poging worden gedaan. Dit komt aan de orde in hoofdstuk V. In de hieraan voorafgaande hoofdstukken komen echter eerst enkele andere onderwerpen, het landbouwonderwijs betreffende, ter sprake.

In hoofdstuk I wordt nagegaan hoe het met de agrarische scholing van de Drentse boeren en hun meewerkende zoons is gesteld.

- 
- 1) Secundair afgevloeiide boerenzoons zijn boerenzoons die eerst enige tijd in de landbouw hebben gewerkt en pas op latere leeftijd een niet-agrarisch beroep hebben gekozen.
  - 2) "Bedrijfsopvolging en beroepskeuze in land- en tuinbouw", L.E.I., 1959.
  - 3) "De toekomstige ontwikkeling van de mannelijke beroepsbevolking en van de werkgelegenheid in de land- en tuinbouw in het Noorden", L.E.I.-studie 2/3.1, 1970.
  - 4) "Het onderwijs en het beroep van boerenzoons en boerendochters in het Noorden des Lands", L.E.I.-studie, 1967.

Hoofdstuk II geeft de ontwikkeling van de deelneming aan het landbouwdagonderwijs in Drenthe weer.

Hoofdstuk III gaat over de bezetting van het agrarisch onderwijsapparaat. Het volgende hoofdstuk handelt over de sociale afkomst, vooropleiding en bestemming van gediplomeerden van scholen voor landbouwonderwijs. Tenslotte wordt in hoofdstuk V, zoals reeds gezegd, het aanbod van gediplomeerden geconfronteerd met de behoefte aan gediplomeerden.

De voor het onderzoek benodigde gegevens zijn voor een belangrijk deel verkregen door de medewerking van de directeuren van de daarvoor in aanmerking komende landbouwscholen. Verder is gebruik gemaakt van gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek en van het Ministerie van Landbouw en Visserij.

## HOOFDSTUK I

### De agrarische scholing van de landbouwers en van hun meewerkende zoons

De meest recente gegevens omtrent het agrarische onderwijs van de landbouwers en van hun meewerkende zoons dateren van 1962. Deze gegevens geven een inzicht in de mate waarin de in dat jaar geregistreerde bedrijfshoofden en meewerkende zoons in dat jaar agrarisch onderwijs hadden gevolgd. Bovendien is de ontwikkeling van de deelneming aan de verschillende vormen van agrarisch onderwijs uit deze gegevens af te leiden, omdat zowel de bedrijfshoofden als de meewerkende zoons zijn ingedeeld in enkele leeftijdsklassen.

Achtereenvolgens wordt aandacht geschonken aan de agrarische scholing van de landbouwers (§ 1) en aan die van hun meewerkende zoons (§ 2). Hierbij wordt niet alleen ingegaan op de verschillen naar leeftijdsklasse van de bedrijfshoofden en zoons, maar tevens op regionale verschillen binnen de provincie. In het laatste geval is de C.B.S.-indeling naar landbouwgebieden aangehouden. Voor deze indeling wordt verwezen naar bijlage 1.

#### § 1. Het agrarische onderwijs van de bedrijfshoofden

In 1962 had ruim 55% van de in dat jaar geregistreerde Drentse landbouwers enigerlei vorm van agrarisch onderwijs gevolgd. Vergeleken met 1955, toen het overeenkomstige percentage 37 bedroeg, is er dus sprake van een belangrijke vooruitgang. De voorafgaande percentages hebben betrekking op alle bedrijfshoofden en op alle vormen van agrarisch onderwijs gezamenlijk (cursus-, lager, middelbaar en hoger). Wanneer de landbouwers evenwel worden onderscheiden naar hun leeftijd en naar de vorm van het gevolgde onderwijs, ontstaat voor 1962 het in tabel 1 geschetste beeld.

Tabel 1. De landbouwers per leeftijdsklasse naar de vorm van het gevolgde agrarische onderwijs

Leeftijdsklasse	Aantal landbouwers	Percentage landbouwers met . . . . .			
		. . . . land- of tuinbouwonderwijs		overig	totaal
		hoger of middelb.	lager		
Jonger dan 30 jaar	760	22,0	47,3	11,2	80,5
30 t/m 39 jaar	2738	18,7	39,5	19,8	78,0
40 t/m 64 jaar	9142	7,2	15,5	28,4	51,1
65 jaar en ouder	1260	1,9	2,9	15,2	20,0
Alle bedrijfshoofden	13900	9,8	20,8	24,6	55,2

Bron: C.B.S. 1962.



Van de oudste categorie in 1962 geregistreerde bedrijfshoofden had in 1962 slechts 20% agrarisch onderwijs, in welke vorm dan ook, gevolgd. Naarmate de bedrijfshoofden echter jonger zijn, stijgt dit percentage en wel tot ruim 80 voor de jongste categorie. Bovendien valt een belangrijke verschuiving in het oog in de aard van het genoten onderwijs ten voordele van het dagonderwijs.

De ongunstige situatie bij de oudere categorieën landbouwers hangt samen met het feit dat er in 1935 in Drenthe niet meer dan 6 landbouwscholen waren; vóór 1920 zelfs niet meer dan 2, nl. de toenmalige landbouwwinterscholen (nu middelbare landbouwscholen) te Emmen en te Meppel. Het overgrote deel van de oudere boeren was dus niet in de gelegenheid om na de lagere school landbouwdagonderwijs te volgen. Bovendien werd de behoefte aan agrarisch dagonderwijs minder sterk gevoeld dan in latere jaren.

Na 1962 hebben inmiddels een aantal, overwegend oudere, boeren hun bedrijf overgedragen aan een opvolger. In de meeste gevallen is dit een zoon. Deze zoons zullen over het algemeen hoger gekwalificeerd landbouwonderwijs hebben gevolgd dan hun vaders. Hoewel een voortgaande verbetering van de agrarische scholing van de Drentse boeren sinds 1962 hiervan het gevolg zal zijn, zal toch nog lang niet een zodanige situatie zijn bereikt dat alle bedrijfshoofden nu landbouwdagonderwijs hebben gevolgd.

Ten aanzien van de onderwijssituatie van de bedrijfshoofden zijn binnen de provincie Drenthe in 1962 enkele vrij grote afwijkingen van het provinciale gemiddelde te constateren. Zo is in dat jaar het percentage landbouwers met agrarisch onderwijs in de Veenkoloniën belangrijk hoger, doch in het Weidegebied van het Noorderveld en in Hoogeveen belangrijk lager dan het gemiddelde voor de provincie. Deze verschillen hangen onder meer samen met verschillen in de bedrijfsgrootestructuur en in de leeftijdsopbouw in de onderscheiden landbouwgebieden. Het is algemeen bekend dat van de boeren van grotere bedrijven er naar verhouding meer en bovendien hoger gekwalificeerd onderwijs hebben genoten dan van de kleinere bedrijven. In de Veenkoloniën komen relatief veel grote bedrijven voor, terwijl in het Weidegebied van het Noorderveld en in Hoogeveen naar verhouding veel kleine bedrijven worden aangetroffen. Ook de leeftijdsopbouw van de boeren steekt in 1962 in de Veenkoloniën gunstig af bij die van de 2 andere genoemde landbouwgebieden. Zo was in dat jaar in de Veenkoloniën 28,6% van de bedrijfshoofden jonger dan 40 jaar tegenover 19,7% in het Weidegebied van het Noorderveld. Het provinciale gemiddelde bedroeg toen 25,1%. Verder onderscheidde Hoogeveen zich van de overige landbouwgebieden door relatief veel bedrijfshoofden van 65 jaar en ouder, nl. 13,2%. De overeenkomstige percentages voor de Veenkoloniën, het Weidegebied van het Noorderveld en de provincie Drenthe bedroegen resp. 7,6, 6,9 en 9,1.

In tabel 2 (zie blz. 12) valt voorts op het verhoudingsgewijs grote aantal landbouwers in het zuidwestelijk Weidegebied en in de Veenkoloniën dat hoger en middelbaar agrarisch dagonderwijs heeft gevolgd. Wellicht houdt dit mede verband met de omstandigheid dat juist in deze regio's, nl. respectievelijk in Meppel en in Emmen, de oudste Drentse middelbare

landbouwscholen zijn gevestigd. Weliswaar was er destijds ook gelegenheid hoger en middelbaar agrarisch dagonderwijs te volgen te Groningen, maar het onderwijs op de scholen aldaar was vooral afgestemd op de akkerbouw op de kleigronden.

Tabel 2. De landbouwers per landbouwgebied naar de vorm van het gevolgde agrarische onderwijs

Landbouwgebied	Aantal landbouwers	Percentage landbouwers met . . . . .			
		. . . . . land- of tuinbouwonderwijs	hoger of middelb.	lager	overig
Weidegebied v.h.					
Noorderveld	833	4,0	20,8	14,5	39,3
Centraal Zandgebied	5 112	7,0	24,3	24,2	55,5
Dieverdingspel	2 713	6,6	21,5	23,1	51,2
Hoogeveen	522	1,7	11,9	31,2	44,8
Zuidwestelijk Weidegebied	1 000	19,9	11,0	23,1	54,0
Hondsrug	1 688	12,3	17,6	27,4	57,3
Veenkoloniën	1 690	20,5	19,8	28,5	68,8
Smilde	342	7,0	26,0	28,4	61,4
Provincie Drenthe	13 900	9,8	20,8	24,6	55,2

Bron: C.B.S. 1962.

## § 2. Het agrarische onderwijs van de meewerkende zoons

In de landbouw worden verreweg de meeste bedrijven voortgezet door boerenzoons, in de meeste gevallen is bovendien sprake van vader-zoonopvolging. Om een indruk te krijgen van de agrarische scholing van de bedrijfshoofden in de toekomst, is het dan ook van belang om geïnformeerd te zijn over de mate waarin de meewerkende zoons, die voor een groot deel potentiële opvolgers zijn, agrarisch onderwijs hebben gevolgd.

Hieromtrent zijn gegevens bekend die eveneens uit 1962 dateren. In dat jaar had ruim 71% van alle toen geregistreerde meewerkende zoons enigerlei vorm van agrarisch onderwijs genoten. Dit percentage ligt belangrijk hoger dan dat voor de bedrijfshoofden, van wie 55% landbouwonderwijs had gevolgd. In feite is het percentage van 71 voor de meewerkende zoons nog gedeflatteerd, omdat onder deze zoons ook zijn begrepen de 14- t/m 19-jarigen. Van deze leeftijdsgroep heeft echter een aantal zoons zijn agrarische opleiding nog niet voltooid. Dit zijn in de eerste plaats die jongens die op de peildatum nog de lagere landbouwschool bezochten en derhalve zijn opgenomen in de groep "zonder agrarisch onderwijs". Dit verklaart het, in vergelijking met opvolgende leeftijdsklassen, relatief hoge percentage 14- t/m 19-jarige zoons zonder agrarisch onderwijs.

Verder zijn de reeds gediplomeerden van scholen voor lager agrarisch dagonderwijs die op de peildatum middelbaar agrarisch dagonderwijs volgden, ingedeeld in de groep "lager agrarisch dagonderwijs". Onder de 14- t/m 19-jarigen komen dan ook nog relatief weinig zoons met hoger of middelbaar agrarisch onderwijs voor.

Om deze redenen wordt er de voorkeur aan gegeven de groep 14- t/m 19-jarigen hier verder buiten beschouwing te laten. Van de opvolgende leeftijdsklassen zijn de 20- t/m 29-jarigen te zamen genomen. Van deze groep mag worden aangenomen dat er weinig meer zal veranderen in de agrarische scholing. Bovendien is voor de meewerkende zoons in deze leeftijdsklasse, die inmiddels 28 t/m 37 jaar zijn geworden, het moment van bedrijfsovername aangebroken of zal dit binnenkort aanbreken. Een aantal van hen is wellicht reeds zelfstandig boer geworden sinds 1962. Voor de leeftijdsklasse die in 1962 14 t/m 19 jaar was zal dit nog in veel geringere mate het geval zijn, terwijl van diegenen die toen 30 jaar of ouder waren de meesten inmiddels reeds tot de gelederen der bedrijfs-  
hoofden zullen zijn toegetreden.

Tabel 3. De meewerkende zoons per leeftijdsklasse naar de vorm van het gevolgde agrarische onderwijs

Leeftijdsklasse	Aantal meewerkende zoons	Percentage meewerkende zoons met . . . .			
		land- hoger en middelb.	land- lager	overig	totaal
14 t/m 19 jaar	1 244	8,6	48,8	10,6	68,0
20 jaar	244	26,6	42,6	8,6	77,8
21 en 22 jaar	504	25,2	54,2	5,2	84,6
23 en 24 jaar	468	26,3	51,3	4,2	81,8
25 t/m 29 jaar	776	21,4	47,4	7,1	75,9
30 t/m 39 jaar	717	16,7	34,2	15,5	66,4
40 jaar en ouder	295	4,4	17,9	22,4	44,7
Alle meewerkende zoons	4 248	17,0	44,5	10,1	71,6

Bron: C. B. S. 1962.

Van de groep meewerkende zoons die in 1962 20 t/m 29 jaar was, heeft bijna 80% enigerlei vorm van agrarisch onderwijs gevolgd. Dit betekent dat toch nog ongeveer 1/5 deel van de boerenzoons die pas bedrijfs-  
hoofd zijn geworden of dit binnenkort hopen te worden, geen enkele vorm van landbouwonderwijs heeft genoten. Hierbij wordt er dus van uitgegaan dat elke boerenzoon die in de landbouw werkt ernaar zal streven eens zelfstandig boer te worden.

Van de overige 20-t/m 29-jarige meewerkende zoons heeft ongeveer 1/4 deel hoger of middelbaar agrarisch onderwijs, ongeveer de helft lager agrarisch onderwijs en een klein deel (6%) uitsluitend agrarisch cur-

susonderwijs gevolgd. Binnen de groep 20- t/m 29-jarigen zijn de verschillen in de mate waarin de onderscheiden agrarische onderwijsvormen zijn gevolgd, niet erg groot. Daarentegen zijn er wel belangrijke verschillen tussen de gehele groep 20- t/m 29-jarigen enerzijds en de beide oudere leeftijdsklassen anderzijds. Van de jongere groep hebben er niet alleen naar verhouding meer agrarisch onderwijs gevolgd, doch onder deze groep komen ook relatief meer gediplomeerden van hogere, middelbare en lagere landbouwscholen voor en minder zoons die alleen cursusonderwijs hebben gevolgd. Omdat de bij bedrijfsovergang door oudere boeren opgevallen plaatsen geleidelijk aan door meewerkende zoons zullen worden ingenomen en de opvolgende generatie naar verhouding meer en bovendien hoger gekwalificeerd onderwijs heeft gevolgd dan de vaders die het bedrijf beëindigen, zal de scholing van de categorie bedrijfshoofden in de naaste toekomst nog blijven toenemen.

In § 1 bleek dat er, regionaal gezien, nogal belangrijke verschillen voorkomen in de mate van geschooldheid van de bedrijfshoofden. Geldt dit eveneens ten aanzien van de meewerkende zoons? Op deze vraag geven de cijfers van tabel 4 het antwoord. Om de eerder genoemde redenen zijn in deze tabel alleen de gegevens verwerkt van de zoons die in 1962 tot de leeftijdsklasse van 20-29 jaar behoren.

Tabel 4. De meewerkende zoons per landbouwgebied naar de vorm van het gevolgde agrarische onderwijs

Landbouwgebied	Aantal 20-t/m 29-jari- ge zoons	Percentage meewerkende zoons met . . .			totaal
		. . . . land- hoger en middelb.	of lager	tuinbouwonderwijs overig	
Weidegebied v.h.					
Noorderveld	113	21,2	46,0	7,1	74,3
Centraal Zandgebied	834	23,7	51,8	5,9	81,4
Dieverderdingspel	340	19,7	55,0	4,4	79,1
Hoogeveen	55	3,7	23,6	23,6	50,9
Zuidw. Weidegebied	120	34,2	37,5	7,5	79,2
Hondsrug	246	28,0	48,4	5,3	81,7
Veenkoloniën	237	32,1	46,4	5,5	84,0
Smilde	47	8,5	57,5	4,2	70,2
Provincie Drenthe	1992	24,2	49,4	6,1	79,7

Bron: C.B.S. 1962.

Inderdaad, ook bij de meewerkende zoons komen, regionaal gezien, verschillen in de mate van geschooldheid voor. Bij de zoons komen eveneens het Zuidwestelijk Weidegebied en de Veenkoloniën beter voor den dag, vooral wat betreft de deelneming van het hoger en middelbaar agrarisch onderwijs, en blijven Hoogeveen en Smilde ver ten achter bij het provinciale gemiddelde. Verder valt op het verhoudingsgewijs zeer grote aantal boerenzoons uit Hoogeveen dat uitsluitend agrarisch cursusonderwijs heeft gevolgd.

## HOOFDSTUK II

### De deelneming aan het landbouwdagonderwijs

Zoals in de inleiding reeds is opgemerkt is de deelneming aan het landbouwdagonderwijs de laatste jaren in de provincie Drenthe sterk afgenomen. In dit hoofdstuk zal hierop uitvoeriger worden ingegaan. In § 1 komt het lager landbouwonderwijs aan de orde en in § 2 het middelbaar landbouwonderwijs.

#### § 1. De deelneming aan het lager landbouwonderwijs

In deze paragraaf komt, behalve het lager landbouwonderwijs, ook het lager landbouw- en lager landbouwtechnologisch onderwijs ter sprake. Dit houdt verband met de omstandigheid dat twee van de Drentse lagere agrarische scholen, nl. te Emmen en te Paterswolde, thans zowel land- als tuinbouwscholen zijn, terwijl de school te Assen sinds kort een lagere landbouw- en landbouwtechnologische school is.

In tabel 5 zijn de leerlingen van de lagere land- en tuinbouwscholen, al naar gelang de richting die zij volgen, ingedeeld in land- of tuinbouw, terwijl de leerlingen van de landbouw- en landbouwtechnologische school alle zijn ingedeeld in de richting landbouw.

Wordt eerst de richting landbouw- inclusief landbouwtechnologisch onderwijs - bezien, dan blijkt uit tabel 5 dat het leerlingental aan de Drentse scholen, provinciaal gezien, gedurende de periode '59/60-'69/70 meer dan gehalveerd is. 1) Ook in de jaren daarvoor was reeds sprake van een teruggang van het leerlingental, nl. van 1452 aan het begin van het cursusjaar 1953/54 tot 1128 aan het begin van het cursusjaar '59/60.2) Vergeleken met de periode vóór 1959/60 is dus sprake van een versnelde afneming. (Tabel 5 zie blz. 16).

In de jaren 1959/60 en 1960/61 blijft het leerlingental nog ongeveer op hetzelfde niveau. Daarna zet de afneming zich voort, aanvankelijk nog niet zo sterk, maar allengs in een sneller tempo tot het schooljaar 1967/68. Na een kleine opleving van de deelneming in dit jaar zet de daling echter weer door. Zoals in hoofdstuk III nog zal blijken, zal hoogstwaarschijnlijk ook in de komende jaren met een verdere afneming van het leerlingental bij het lager landbouw- en landbouwtechnologisch onderwijs rekening gehouden moeten worden.

Een geheel ander beeld vertoont de ontwikkeling van de deelneming aan het lager tuinbouwonderwijs in de provincie Drenthe. Voor deze vorm

- 1) Aangezien het leerlingental jaarlijks aan schommelingen onderhevig is, zou bij een keuze van een ander uitgangsjaar een ander afnemingspercentage worden gevonden.
- 2) "Landbouwonderwijs in Drenthe", L.E.I.-rapport 361, 1961.

Tabel 5. De deelneming aan het lager agrarisch onderwijs

School- jaar	Aantal scholen	Aantal leerlingen			Index aantal leerlingen		Gem. leerl- bezetting p. school
		land- bouw 1)	tuin- bouw	to- taal	landb.1)	tuinb.	
1959/60	22	1 128	112	1 240	100	100	56
1960/61	21	1 136	95	1 231	101	85	59
1961/62	20	1 086	108	1 194	96	96	60
1962/63	18	985	130	1 115	87	116	62
1963/64	18	871	142	1 013	77	127	56
1964/65	17	776	134	910	69	119	53
1965/66	16	664	136	800	59	121	50
1966/67	10	528	142	670	47	127	67
1967/68	10	537	129	666	48	115	67
1968/69	8	492	174	666	44	155	86
1969/70	8	486	166	652	43	148	81

1) Incl. landbouwtechnologie.

Bronnen: Ministerie van Landbouw en Visserij en L.E.I.-enquête.

van lager agrarisch onderwijs is de belangstelling sinds 1959/60 toegenomen. Een belangrijk deel van deze toeneming neemt de school te Paterswolde voor haar rekening. In het volgende hoofdstuk wordt hierop echter nog teruggekomen.

Vermeldenswaard is tenslotte nog dat de gemiddelde leerlingenbezetting per school, die aan het begin van het schooljaar 1965/66 in de provincie Drenthe een dieptepunt bereikte, sindsdien weer is gestegen. Lag de gemiddelde leerlingenbezetting in 1965/66 in Drenthe nog belangrijk beneden het landelijke gemiddelde dat toen 65 bedroeg, thans ligt het op ongeveer hetzelfde niveau. 1)

Om een inzicht te geven van de regionale ontwikkeling van de deelneming aan het lager landbouw- en landbouwtechnologisch onderwijs zijn in tabel 6 de aantallen leerlingen van de scholen in een drietal gebieden vermeld gedurende de periode 1959/60-1969/70. Hoe deze gebieden er uitzien is aangegeven in bijlage 2. Bovendien zijn in bijlage 3 de absolute aantallen leerlingen per jaar per school opgenomen. Bij de interpretatie van de cijfers van tabel 6 moet er evenwel rekening mee worden gehouden dat de scholen binnen een bepaald rayon niet uitsluitend worden bezocht door leerlingen uit dat rayon. Ook beperkt het bezoek aan een aantal scholen zich niet alleen tot Drentse leerlingen. Met name de school te Coevorden en de beide scholen te Meppel trekken nogal wat leerlingen uit het aangrenzende Overijsselse gebied. Verder moet bedacht worden dat in de beschouwde periode het aantal scholen belangrijk is ingekrompen, waardoor wijzigingen zijn opgetreden in de "voedingsgebieden" van de overge-

1) Rijksbegroting voor het dienstjaar 1970. Hoofdstuk XIV - Landbouw en Visserij. Memorie van Toelichting nr. 2, § 8. Zitting 1969-1970-10300.

bleven scholen. Tenslotte kan de grondslag (algemeen, prot.-chr. of r.-k.) van de school ook een rol spelen bij de keuze van de te bezoeken school. Niettemin kunnen de cijfers van tabel 6 toch wel een indicatie geven van de regionale deelneming aan het lager landbouw- en landbouwtechnologisch onderwijs.

Tabel 6. Regionale deelneming aan het lager landbouw- en landbouwtechnologisch onderwijs

Lagere landb.- en landb.-techn. scholen in	Index aantal leerlingen in het schooljaar										
	59/60	60/61	61/62	62/63	63/64	64/65	65/66	66/67	67/68	68/69	69/70
Zandgeb. Zand- en Veengeb. Zuid.	100	103	108	96	83	72	56	40	35	30	33
randgem. Prov.	100	96	92	87	77	76	72	63	74	80	75
Drenthe	100	101	96	87	77	69	59	47	48	44	43

Bronnen: Ministerie van Landbouw en Visserij en L.E.I.-enquête.

Hoewel het aantal leerlingen in alle drie de gebieden in de afgelopen jaren is teruggelopen, vertoont de ontwikkeling van het leerlingental volgens de indexcijfers van tabel 6 toch wel enkele opmerkelijke verschillen. In het Zandgebied en het Zand- en Veengebied valt aanvankelijk een toename van het aantal leerlingen te constateren; in resp. 1961 en 1962 begint in deze gebieden de afnemings. In de Zuidelijke Randgemeenten is echter al vanaf het begin van de beschouwde periode sprake van een afnemings. Verder valt op dat de afnemings in laatstgenoemd gebied veel geringer is dan in de beide andere gebieden. Tenslotte blijkt dat na 1965/66 de ontwikkeling in alle drie de gebieden een onregelmatiger verloop vertoont dan daarvoor. Dit houdt mede verband met de ingrijpende reorganisatie van het onderwijsapparaat die toen zijn beslag kreeg.

Zoals reeds terloops is opgemerkt is het aantal lagere landbouwscholen in de provincie Drenthe de laatste jaren sterk gedaald. Dat blijkt uit de geschiedenis van het landbouwonderwijsapparaat die thans volgt. 1)

De eerste lagere landbouwschool is in 1922 opgericht in Vries. Dit is een school op algemene grondslag, die in 1928 werd gevolgd door een protestants-christelijke school in Hoogeveen. In de jaren dertig wordt het aantal scholen verder uitgebreid. Achtereenvolgens zijn toen lagere

1) In verkorte vorm is hiervan een overzicht gegeven in bijlage 4.

landbouwscholen opgericht in Dwingeloo (1932), Borger (1933), Smilde (1937) en Westerbork (1939). Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog telde Drenthe derhalve 6 lagere landbouwscholen. Aan het einde van deze oorlog en in de eerste jaren daarna ondergaat het scholennet in snel tempo een grote uitbreiding. In een periode van 5 jaar komen er niet minder dan 15 scholen bij, nl. te:

Annen	(1941)	Gasselternijveen	(1945)	Oosterhesselen	(1947)
Coevorden	(1944)	Roden	(1945)	Schoonoord	(1947)
Emmercom- pascuum	(1944)	Havelte	(1947)	Beilen	(1948)
Zuidwolde	(1944)	Klazinaveen	(1947)	Dalen	(1948)
				Rolde	(1949)
				Meppel	(1953)
				Emmen	(1954)

In 1954 heeft het aantal lagere landbouwscholen in Drenthe met in totaal 21 zijn top bereikt en breekt een periode van consolidatie aan. Deze periode duurt evenwel niet lang, want in 1959 wordt de school te Dalen (alg.) opgeheven. Enkele jaren later, in 1961, wordt de school te Annen (alg.) eveneens opgeheven. Het daaropvolgende jaar wordt de school te Emmercompascuum (r.-k.) verplaatst naar Emmen. Eveneens in 1962 worden de scholen te Klazinaveen (prot.-chr.) en te Schoonoord (prot.-chr.) samengevoegd tot één school, die (ook) wordt verplaatst naar Emmen. Verder sluit de school te Gasselternijveen (alg.) m.i.v. het schooljaar 1962/63 zijn poorten. In het jaar 1963 wordt de school te Havelte (alg.) verplaatst naar Meppel en die te Zuidwolde (alg.) opgeheven. Weer een jaar later volgt opheffing van de school te Borger (alg.).

Het jaar 1966 laat een verdere inkrimping en concentratie van het lager landbouwonderwijs zien: de scholen te Beilen (prot.-chr.), Oosterhesselen (alg.) en Vries (alg.) werden gesloten en die te Dwingeloo (alg.) en Westerbork (alg.) tot één school samengevoegd in Beilen. Deze door samenvoeging te Beilen ontstane school (alg.) neemt zijn intrek in het gebouw van de zójuist opgeheven prot.-chr. school. Verder vindt in dit jaar een verdere concentratie plaats van het lager landbouwonderwijs in Emmen. De drie scholen in deze plaats, nl. de algemene, de protestants-christelijke en de rooms-katholieke, worden samengevoegd tot één algemene school. Deze nieuwe school werd m.i.v. 1 september 1967 omgezet in een land- en tuinbouwschool.

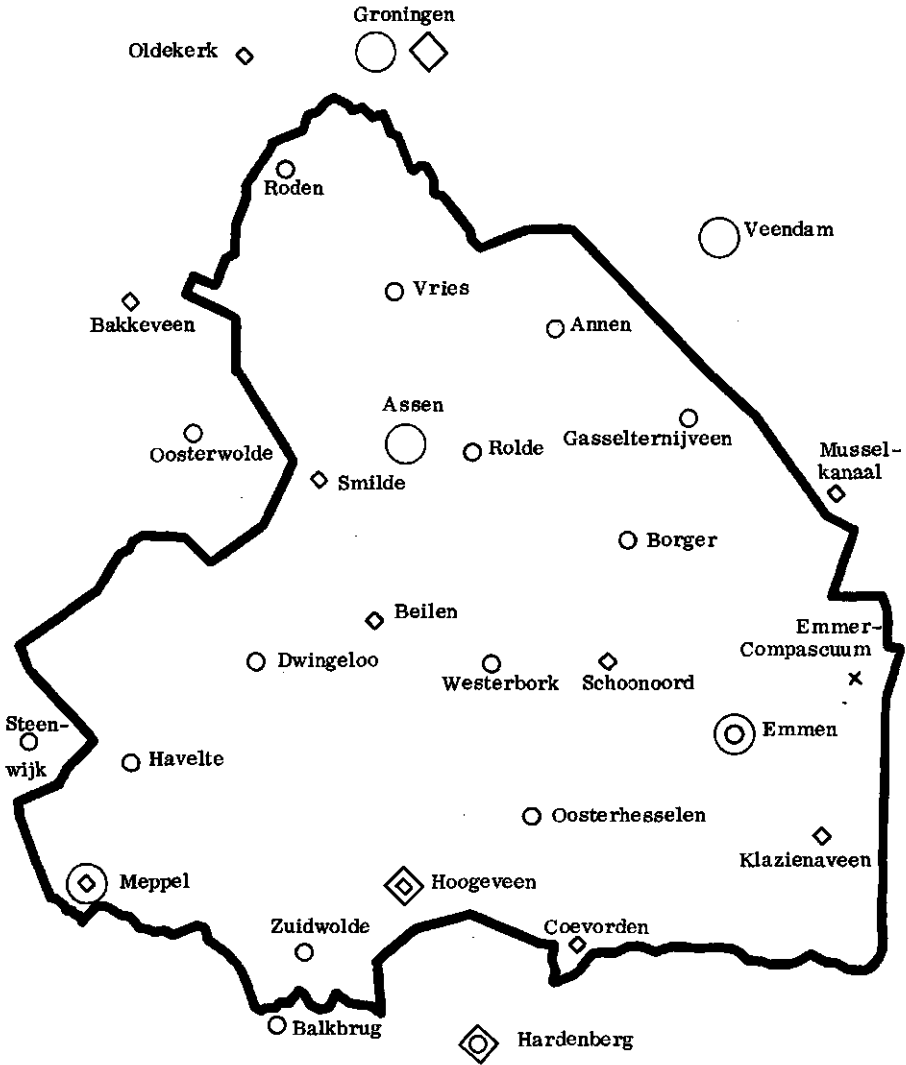
Het proces van concentratie zet zich verder voort in 1968, wanneer de scholen in Roden (alg.) en Smilde (prot.-chr.) m.i.v. het nieuwe schooljaar hun poorten sluiten. De dan twee jaar oude school te Beilen (alg.), ontstaan door samenvoeging van de scholen te Dwingeloo en te Westerbork, wordt opnieuw verplaatst en gaat naar Assen. Tevens wordt deze school omgezet in een lagere landbouw- en landbouwtechnologische school. Tenslotte wordt m.i.v. dit schooljaar de lagere tuinbouwschool te Paterswolde, opgericht in 1922, een lagere land- en tuinbouwschool.

Uit het voorgaande blijkt dat het onderwijsapparaat op het terrein van het lager landbouwonderwijs de laatste kwart eeuw sterk in beweging is geweest. Tussen 1944 en 1954 groeide het aantal scholen van 6 tot 21, om daarna geleidelijk af te nemen tot 8 bij het begin van het schooljaar 1969/70. Hieraan moet nog worden toegevoegd dat een van deze 8 scholen in



KAART 1.

Landbouwscholen (situatie per 1-9-1959)

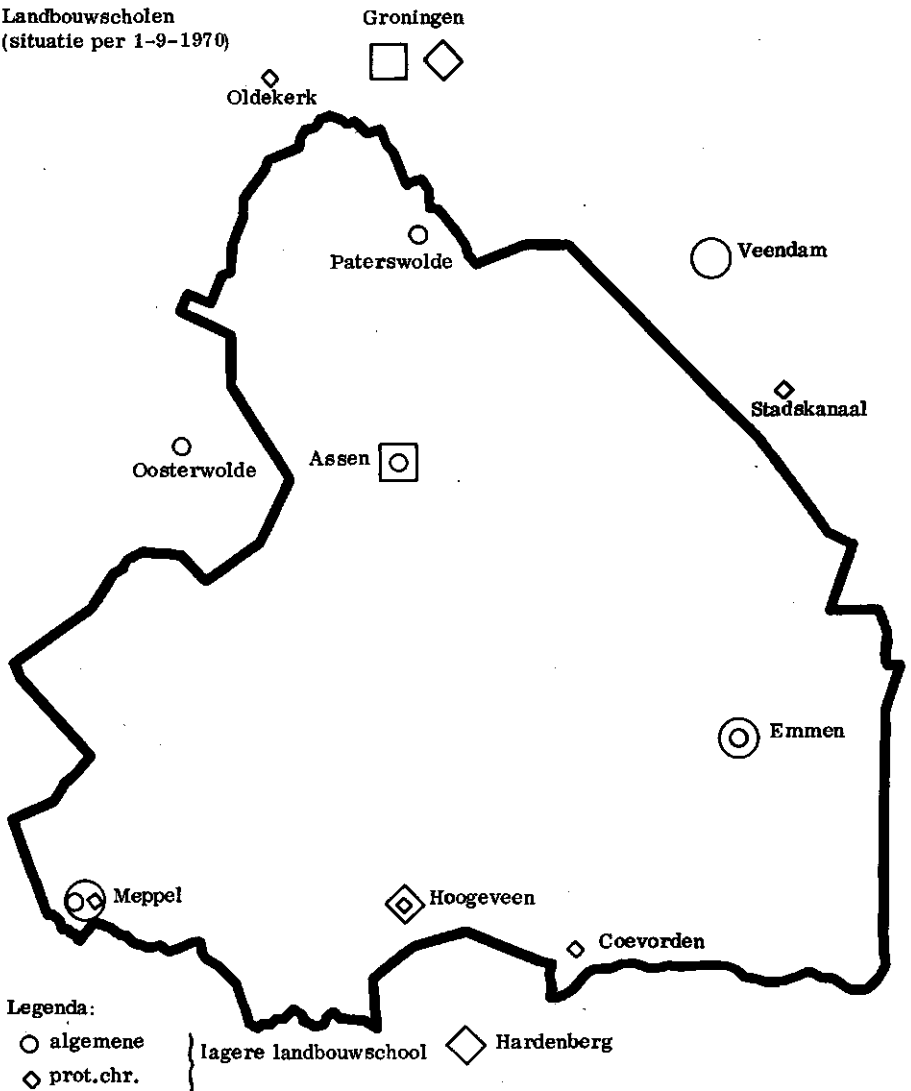


Legenda:

- |               |                         |              |                             |
|---------------|-------------------------|--------------|-----------------------------|
| ○ algemene    | } lagere landbouwschool | ○ rijks      | } middelbare landbouwschool |
| ◇ prot. chr.  |                         | ◇ prot. chr. |                             |
| x rooms-kath. |                         |              |                             |

KAART 2.

Landbouwscholen  
(situatie per 1-9-1970)



Legenda:

- algemene
- ◇ prot.chr.

} lagere landbouwschool    ◇ Hardenberg

De scholen te Emmen en Paterswolde zijn lagere land- en tuinbouwscholen. De school te Assen is een lagere landbouw en technologische school.

- rijks
  - ◇ prot.chr.
  - bijzondere
- } middelbare landbouwschool

liquidatie is, zodat er binnenkort nog 7 scholen zullen overblijven. Dit komt neer op een afnemning van het aantal lagere landbouwscholen ten opzichte van 1954 met 2/3 deel, zodra de liquidatie van de school te Rolde (alg.) zijn beslag heeft gekregen. Momenteel wordt nog lager landbouwonderwijs gegeven aan scholen te:

Assen 1) (algemeen)	Meppel (algemeen)
Coevorden (prot.-chr.)	Meppel (prot.-chr.)
Emmen 2) (algemeen)	Paterswolde 2) (algemeen)
Hoogeveen (prot.-chr.)	

Het is opmerkelijk dat binnenkort op één na alle scholen geconcentreerd zijn in de grotere plaatsen; van de oorspronkelijk in plattelandsgemeenten gevestigde scholen kan zich alleen die te Paterswolde handhaven. Deze ontwikkeling ligt ook wel voor de hand, omdat de scholen thans een veel groter rayon bestrijken dan eertijds en de grotere plaatsen veelal gemakkelijker met openbare vervoermiddelen bereikbaar zijn (zie de kaarten 1 en 2 die de situatie in resp. 1959 en 1970 weergeven).

## § 2. De deelneming aan het middelbaar landbouwonderwijs

Het leerlingental van de Drentse middelbare landbouwscholen is, provinciaal gezien, gedurende de periode 1959/60-1968/69 teruggelopen met bijna 30% 3). De afnemning van het totaal aantal leerlingen bij het middelbaar landbouwonderwijs was in deze jaren derhalve belangrijk geringer dan bij het lager landbouwonderwijs. In de periode 1953/54-1958/59 is het aantal leerlingen dat middelbaar landbouwonderwijs volgde nog geleidelijk toegenomen van 285 tot 315 4). Sindsdien schommelt het aantal leerlingen nogal van jaar tot jaar. Op een aanvankelijke daling in de jaren 1960/61 t/m 1962/63 volgt een toeneming in de jaren 1963/64 t/m 1965/66, die weer gevolgd wordt door een daling in de jaren daarna.

In de periode van onderzoek is geen wijziging gekomen in het aantal en de vestigingsplaats van de middelbare landbouwscholen in Drenthe. De oudste school is in 1909 gevestigd in Meppel (rijks). Daarna volgde in 1917 de school te Emmen (rijks). De school te Assen (bijz.) is in 1941 gesticht en die te Hoogeveen (prot.-chr.) in 1947.

In tabel 7 is per school de ontwikkeling van het aantal leerlingen, in indexcijfers, weergegeven. De absolute aantallen zijn vermeld in bijlage 5. (Tabel 7 zie blz. 22).

De ontwikkeling van het leerlingental van de 4 middelbare landbouwscholen is gedurende de periode 1959/60-1968/69 niet parallel verlopen. De school te Assen heeft het leerlingental van 1959/60 daarna niet weer

1) Lagere landbouw- en landbouwtechnische school.

2) Lagere land- en tuinbouwschool.

3) Aangezien het leerlingental jaarlijks aan schommelingen onderhevig is, zou bij de keuze van een ander uitgangsjaar een ander afnemingspercentage worden gevonden.

4) "Landbouwonderwijs in Drenthe", L.E.I.-rapport 361.

Tabel 7. Deelneming aan het middelbaar landbouwonderwijs

Middelb. landb.- schoolte:	Index aantal leerlingen in het schooljaar										
	59/ 60	60/ 61	61/ 62	62/ 63	63/ 64	64/ 65	65/ 66	66/ 67	67/ 68	68 69	69/ 70
Assen	100	92	71	76	81	83	93	82	82	87	62
Emmen	100	78	76	91	116	114	96	83	80	66	68
Hooge- veen	100	87	73	97	123	128	118	100	95	85	77
Meppel	100	108	101	101	121	121	110	92	106	94	78
Prov. Drenthe	100	90	80	91	109	110	103	88	90	82	70

Bron: L.E.I.-enquête.

bereikt, in tegenstelling tot de school te Meppel die in de meeste jaren meer leerlingen had dan in het basisjaar. De scholen te Emmen en te Hoogeveen vertonen de grootste schommelingen in het leerlingenbestand gedurende de beschouwde periode. Tenslotte valt nog op de sterke teruggang van het totaal aantal leerlingen van 1968/69 op 1969/70. Dit is vooral een gevolg van een belangrijk geringere toelating van nieuwe leerlingen in het laatste schooljaar aan de scholen te Assen en Meppel.

In het volgende hoofdstuk komen de vooruitzichten ten aanzien van de te verwachten deelneming aan het middelbaar landbouwonderwijs in de naaste toekomst in de provincie Drenthe aan de orde.

Tabel 8. Bezetting van het lager land- en tuinbouwonderwijsapparaat aan het begin van het schooljaar 1969/70

Lagere land- en/ of tuinbouw- scholen te	Klassebezetting per leerjaar									
	1e klas		2e klas		3e klas		4e klas		totaal	
	aantal klassen	aantal leerl.	aantal klassen	aantal leerl.	aantal klassen	aantal leerl.	aantal klassen	aantal leerl.	aantal klassen	aantal leerl.
Assen 1)	2	38	2	46	-	-	-	-	4	84
Coevorden	1	22	1	16	1	20	1	22	4	80
Emmen 2)	1	13	1	19	1	25	1	25	4	82
Hoogeveen	1	15	1	21	1	22	1	21	4	79
Meppel (alg.)	1	12	1	19	1	18	1	18	4	67
Meppel (prot.- chr.)	1	8	1	13	1	16	1	17	4	54
Paterswolde 2)	2	35	2	53	2	43	2	41	8	172
Rolde 3)	-	-	-	-	1	18	1	16	2	34
<b>Alle scholen</b>	<b>9</b>	<b>143</b>	<b>9</b>	<b>187</b>	<b>8</b>	<b>162</b>	<b>8</b>	<b>160</b>	<b>34</b>	<b>652</b>
<b>Gem. bezetting per klas</b>	<b>15,9</b>	<b>20,8</b>	<b>20,2</b>	<b>20,0</b>	<b>20,0</b>	<b>19,1</b>				

- 1) Lagere landbouw- en landbouwtechnologische school, gestart per 1-9-1968.  
 2) Lagere land- en tuinbouwschool.  
 3) In liquidatie.

Bron: L.E.I.-enquête.

## HOOFDSTUK III

### De bezetting van het agrarisch onderwijsapparaat

In hoofdstuk II is gebleken dat het leerlingental van de agrarische scholen, evenals trouwens het aantal scholen, de laatste jaren in de provincie Drenthe sterk is afgenomen. Het is van belang na te gaan hoe thans de bezetting en de capaciteit van het agrarisch onderwijsapparaat is. Dit gebeurt in § 1 voor het lager agrarisch onderwijs en in § 2 voor het middelbaar landbouwonderwijs. Tevens worden hieraan enkele gedachten vastgeknoopt omtrent de toekomstige ontwikkeling.

#### § 1. Het lager agrarisch onderwijs

In tabel 8 (zie blz. 23) is de bezetting van het lager agrarisch onderwijsapparaat per school per leerjaar weergegeven naar de toestand aan het begin van het schooljaar 1969/70. Voor wat betreft de beide lagere land- en tuinbouwscholen is geen onderscheid gemaakt tussen beide richtingen omdat alle leerlingen, m.u.v. de vakvaardigheidslessen, hetzelfde onderwijs gelijktijdig ontvangen.

Uit tabel 8 blijkt dat in totaal 652 leerlingen, verdeeld over 34 klassen, aan het begin van het schooljaar 1969/70 in Drenthe lager agrarisch onderwijs volgen. De gemiddelde bezetting per klas bedraagt derhalve 19 leerlingen.

Verder blijkt uit tabel 8 dat de aangifte van leerlingen voor het schooljaar 1969/70 belangrijk is achtergebleven bij die in voorgaande jaren. Wanneer deze tendentie zich voortzet dan zal, aangezien er in de komende jaren meer leerlingen gediplomeerd de school verlaten dan er nieuwe worden toegelaten, de bezettingsgraad verder afnemen. Dan rijst opnieuw de vraag of het lager agrarisch onderwijsapparaat in Drenthe niet verder moet worden ingekrompen.

Hier kan niet onopgemerkt blijven dat het onderwijs in ons land thans volop in beweging is. Dit geldt ook voor het lager agrarisch onderwijs, waar aan bestaande scholen nieuwe opleidingsmogelijkheden zijn geopend. Hierdoor kan het bezoek aan scholen die een kwijnend bestaan leiden worden gestimuleerd. Een voorbeeld hiervan is de lagere landbouw- en landbouwtechnologische school te Assen. De relatief grote toeloop van leerlingen naar deze school is voor een belangrijk deel toe te schrijven aan de belangstelling die de landbouwtechnologische richting geniet. Een soortgelijke ontwikkeling is waar te nemen bij de lagere land- en tuinbouwschool te Paterswolde. Door de differentiatie in het derde en vierde leerjaar in de tuinbouwrichting zijn de plaatsingsmogelijkheden van oudleerlingen van deze school in functies buiten het land- en tuinbouwbedrijf belangrijk verruimd. Deze school dankt zijn bloei in belangrijk mate aan

de belangstelling van leerlingen van niet-agrarische afkomst uit de stad Groningen die daar een van de tuinbouwrichtingen volgen. Van de afgestudeerden gaan er maar heel weinig werken op een tuinbouwbedrijf. In feite is hier dan ook sprake van een z.g. stedelijke tuinbouwschool.

De betekenis van de scholen te Assen en Paterswolde reikt dan ook verder dan het opleiden van toekomstige boeren en tuinders. Hierin is wellicht juist de oplossing gelegen om nog een aantal lagere agrarische scholen, verspreid over de provincie, op de duur in stand te houden. Een andere oplossing zou kunnen zijn het opgaan van lagere agrarische scholen in scholengemeenschappen.

Een commissie ad hoc van de Onderwijscommissie van het Landbouwschap heeft onlangs in een nota 1) de problematiek van het lager agrarisch onderwijs aan de orde gesteld. Deze commissie komt tot de conclusie dat onder de huidige wettelijke structuur de positieve waarde van het lager agrarisch onderwijs evident is, vooral waar het gerekend naar de huidige maatstaven veel aandacht besteedt aan algemene en basisvakken. Dit onderwijs blijft naar het oordeel van de commissie dan ook een nuttige functie vervullen zolang er niets beters voor in de plaats kan worden gesteld. De commissie is zich er evenwel van bewust dat aan de huidige situatie met betrekking tot het lager agrarisch onderwijs bezwaren kleven. Deze bezwaren houden verband met de schoolkeuze waartoe de leerlingen onder het huidige onderwijssysteem reeds op jonge leeftijd worden gedwongen. Dit betreft in de eerste plaats de keuze tussen m.a.v.o. en l.b.o., terwijl binnen het l.b.o. nog weer een keus moet worden gedaan tussen 5 schoolvormen. Deze opsplitsing van het lager beroepsonderwijs, maar meer nog de vaktechnische differentiaties binnen elk van deze schoolvormen, leiden volgens de commissie eerder tot een scholing voor specialismen dan tot een algemene voorbereiding van 12- tot 15-jarigen op een meer verantwoorde keuze van beroepsopleiding of verdere algemene studie. De commissie is dan ook van mening dat de wettelijke structuur van het voortgezet onderwijs moet worden doorbroken.

Ook de Minister van Landbouw en Visserij heeft kort geleden zijn zienswijze op het lager agrarisch onderwijs gegeven 2). De Minister staat positief tegenover de figuur van de scholengemeenschap. Van een dergelijke scholengemeenschap zouden naast lagere agrarische scholen o.a. lagere technische scholen, scholen voor lager huishoud- en nijverheidsonderwijs en scholen voor l.e.a.o., ook scholen voor m.a.v.o. deel moeten uitmaken. Volgens de Minister moet het belang van een combinatie van scholen voor lager beroepsonderwijs en m.a.v.o. niet worden onderschat, omdat zich juist bij de leerlingen van deze onderscheidene schoolsoorten onzekerheid voordoet over de meest geschikte en verantwoorde schoolkeuze. Een scholengemeenschap, l.b.o. - m.a.v.o., kan een belangrijke bijdrage bieden ter oplossing van dit probleem.

---

1) "Het lager agrarisch onderwijs in de branding", Landbouwschap, 1969.  
2) Rijksbegroting voor het dienstjaar 1970, hoofdstuk XIV, Landbouw en Visserij, Memorie van Toelichting nr. 2, § 8. Zitting 1969-1970-10300.

## § 2. Het middelbaar landbouwonderwijs

In tabel 9 is de bezetting van de middelbare landbouwscholen per school per leerjaar, gesplitst naar E- en B-richting, weergegeven naar de toestand aan het begin van het schooljaar 1969/70.

Tabel 9. Bezetting van het middelbaar landbouwonderwijsapparaat aan het begin van het schooljaar 1969/70

Middelb. landb.-schoolte	Klassebezetting per leerjaar									
	1 E-klas		1 B-klas		2 E-klas		2 B-klas		totaal	
	aant. kl.	aant. leerl.	aant. kl.	aant. leerl.	aant. kl.	aant. leerl.	aant. kl.	aant. leerl.	aant. kl.	aant. leerl.
Assen 1)	1	16	-	-	1	16	1	20	3	52
Emmen	1	12	1	27	1	8	1	17	4	64
Hoogeven 1)	1	27	-	-	1	19	-	-	2	46
Meppel	1	18	1	11	1	16	1	15	4	60
Alle scholen	4	73	2	38	4	59	3	52	13	222
Gemidd. bezetting p. klas	18,2		19,0		14,7		17,3		17,0	

1) Geen splitsing in E- en B-richting vanwege de geringe aangifte van nieuwe leerlingen voor het schooljaar 1969/70.

Bron: L.E.I.-enquête.

Uit tabel 9 blijkt dat in totaal 222 leerlingen, verdeeld over 13 klassen, aan het begin van het schooljaar 1969/70 in Drenthe middelbaar landbouwonderwijs volgen. De gemiddelde bezetting per klas bedraagt hier 17 leerlingen.

Verder blijkt uit tabel 9 dat het totaal aantal leerlingen van alle eerste klassen te zamen precies gelijk is aan het totaal aantal leerlingen van alle tweede klassen te zamen. Anders dan bij het lager agrarisch onderwijs kan bij het middelbaar landbouwonderwijs - in zijn totaliteit gezien - dan ook niet gesproken worden van een teruggang van het leerlingental ten opzichte van het vorige jaar. Van school tot school verschilt de situatie echter belangrijk. Zo telt de school te Assen aan het begin van het schooljaar 1969/70 slechts 16 leerlingen in de eerste klas tegenover 36 in de beide tweede klassen te zamen. De 3 andere scholen daarentegen hebben dit jaar in de eerste klassen in totaal belangrijk meer (Emmen en Hoogeven) of ongeveer evenveel (Meppel) leerlingen als in de tweede klassen.

Wanneer de aangifte van nieuwe leerlingen voor het schooljaar 1970/71 aan de school te Assen niet belangrijk groter is dan dit jaar, dan zal m.i.v. dat schooljaar het totale leerlingental zodanig dalen, dat het voortbe-



staan van de school op het spel komt te staan.

Hoe zijn in het algemeen de vooruitzichten t.a.v. de deelneming aan het middelbaar landbouwonderwijs in de naaste toekomst in de provincie Drenthe? Bij de beantwoording van deze vraag is het van belang gehformeerd te zijn over de deelneming aan het lager landbouwonderwijs. Het merendeel van de leerlingen van het middelbaar landbouwonderwijs heeft immers lager landbouwonderwijs als vooropleiding genoten 1). Het aantal leerlingen dat thans lager landbouwonderwijs volgt in de 4 leerjaren aan een Drentse lagere land-, of land- en tuinbouwschool is berekend 2). Deze aantallen, gebaseerd op de situatie aan het begin van het schooljaar 1969/70, zijn: 4e leerjaar 121;  
3e leerjaar 118;  
2e leerjaar 110;  
1e leerjaar 92.

Wanneer wordt aangenomen dat alle leerlingen zonder vertraging hun diploma behalen en tevens wordt verondersteld dat van elke jaargang verhoudingsgewijs evenveel leerlingen doorstromen naar het middelbaar landbouwonderwijs, dan zal het aanbod van leerlingen met vooropleiding lagere landbouwschool dat middelbaar landbouwonderwijs gaat volgen de eerstkomende 4 jaar van jaar tot jaar afnemen.

Nu is het in beginsel echter mogelijk dat bij het middelbaar landbouwonderwijs de teruggang in het aanbod van leerlingen met lager landbouwonderwijs als vooropleiding wordt gecompenseerd door een toeneming van het aanbod van leerlingen met een niet-agrarische vooropleiding. Er zijn evenwel geen aanwijzingen dat in Drenthe bij het middelbaar landbouwonderwijs de verhouding tussen het aanbod van leerlingen met lager landbouwonderwijs als vooropleiding en het aanbod van leerlingen met een niet-agrarische vooropleiding zich zodanig wijzigt dat op korte termijn op een volledige compensatie mag worden gerekend. Het is dan ook zeer waarschijnlijk dat in de naaste toekomst de deelneming aan het middelbaar landbouwonderwijs verder zal afnemen. Dit zal tot gevolg hebben dat bij een gelijkblijvend aantal scholen de gemiddelde klassebezetting van het middelbaar-landbouwonderwijsapparaat in de provincie Drenthe zal afnemen.

---

1) Zie hoofdstuk IV, § 2.

2) Bij deze berekening zijn de leerlingen die de tuinbouwrichting hebben gekozen buiten beschouwing gelaten. Dit geldt ook voor de helft van de leerlingen van de landbouw- en landbouwtechnologische school. Van de leerlingen van deze laatste school zal nl. de helft de landbouwrichting kiezen en eveneens de helft de technologische richting.

## HOOFDSTUK IV

### De gediplomeerden van scholen voor landbouwonderwijs

In aansluiting aan hoofdstuk II, waar de deelneming aan het landbouwdagonderwijs gedurende de periode 1959/60-1968/69 in de provincie Drenthe werd nagegaan, wordt in dit hoofdstuk een beschouwing gewijd aan de leerlingen die in de jaren 1966 t/m 1968 zijn gediplomeerd. Hierbij zijn 3 groepen onderscheiden, nl. de oud-leerlingen van lagere, middelbare en hogere landbouwscholen. Voor elke groep afzonderlijk worden nagegaan de regionale en sociale herkomst, de vooropleiding en de bestemming. In § 1 gebeurt dit voor de gediplomeerden van lagere landbouwscholen, in § 2 voor die van middelbare landbouwscholen en in § 3 voor die van hogere landbouwscholen.

De aandacht wordt erop gevestigd dat de in dit hoofdstuk genoemde aantallen uitsluitend betrekking hebben op in Drenthe wonende afgestudeerden, ongeacht waar zij hun diploma behaalden. Dit houdt dus in dat leerlingen uit andere provincies die in deze drie jaar aan een Drentse school hun opleiding voltooiden niet, maar Drentse leerlingen die buiten de provincie zijn gediplomeerd wel in het onderzoek zijn opgenomen.

#### § 1. De gediplomeerden van lagere landbouwscholen

In deze paragraaf zijn de gegevens verwerkt van 234 Drentse leerlingen die in de jaren 1966 t/m 1968 het diploma van een lagere landbouwschool hebben behaald. In deze jaren zijn echter, zoals uit hoofdstuk II, § 1 is gebleken, enkele lagere landbouwscholen opgeheven. Van de gediplomeerden van deze, inmiddels verdwenen, scholen waren geen gegevens te achterhalen. Hoewel de hiernavolgende beschouwingen derhalve slechts betrekking hebben op een deel 1) van de in de periode 1966 t/m 1968 afgestudeerden, zijn er geen aanwijzingen dat het beeld hierdoor sterk zal worden vertekend. Uit de gegevens die per school zijn verzameld blijkt nl. dat, voor zover het de scholen betreft die aan het onderzoek hebben meegedaan, de onderlinge verschillen tussen deze scholen maar heel klein zijn.

Van deze 234 gediplomeerde Drentse leerlingen heeft 93% een lagere landbouwschool in Drenthe bezocht; de overigen zijn op een uitzondering na allen in Stadskanaal op school geweest.

Het overgrote deel van de oud-leerlingen zijn boerenzoons. In de jaren 1966 t/m 1968 zijn nl. 218 boerenzoons (93%) gediplomeerd, 1 tuinderszoon, 1 landarbeiderszoon en 14 zoons van niet-agrariërs (6%). De deel-

---

1) In de periode 1966 t/m 1968 zijn aan Drentse lagere landbouwscholen in totaal 415 diploma's uitgereikt.

neming van niet-boerenzoons aan het lager landbouwonderwijs is dus, zowel absoluut als relatief gezien, gering (bijlage 6).

Ten opzichte van de periode 1956 t/m 1960 1) heeft zich het aandeel van de boerenzoons in het totaal aantal gediplomeerden niet noemenswaard gewijzigd. Het aandeel van de landarbeiderszoons is echter afgenomen en dat van de zoons van niet-agrariërs toegenomen. De geringere deelneming van landarbeiderszoons zal ongetwijfeld verband houden met de afnemende van het aantal landarbeiders. Voor wat betreft de zoons van niet-agrariërs mag uit het voorgaande niet geconcludeerd worden dat de belangstelling uit niet-agrarische kring voor het lager landbouwonderwijs zou zijn toegenomen, omdat - absoluut gezien - het aantal gediplomeerde zoons van niet-agrariërs in de periode 1966 t/m 1968 gemiddeld per jaar geringer is dan in de jaren 1956 t/m 1960.

Van de gediplomeerde boerenzoons is 16% afkomstig van bedrijven beneden 10 ha, 28% van bedrijven van 10-15 ha, 28,5% van bedrijven van 15-20 ha en 27,5% van bedrijven van 20 ha en groter (bijlage 7). Er bestaat een verband tussen bedrijfsgrootte en deelneming aan het lager landbouwonderwijs. Per 100 landbouwbedrijven 2) in de grootteklasse beneden 10 ha is in de beschouwde periode 0,8 leerling gediplomeerd. Dit cijfer loopt echter op tot 2,7 voor de bedrijven van 15-20 ha om daarna weer iets te dalen, nl. tot 2,4 op de bedrijven van 20 ha en groter. Uit deze cijfers 3) blijkt dan van de bedrijven beneden 10 ha verhoudingsgewijs maar heel weinig zoons naar de lagere landbouwschool gaan. Van de bedrijven van 10-15 ha zijn dat er ruim twee keer zoveel en van de bedrijven daarboven ruim drie keer zoveel.

Ruim de helft (54%) van de gediplomeerde leerlingen van lagere landbouwscholen heeft zijn opleiding voortgezet aan een middelbare landbouwschool.

Van de boerenzoons van bedrijven beneden 15 ha gaan er na de lagere landbouwschool echter naar verhouding minder naar een middelbare landbouwschool dan van de overeenkomstige zoons van bedrijven van 15 ha en groter. Van de eerste groep boerenzoons is dit nl. ruim 2/5 deel (45%) en van de tweede groep 2/3 deel (67%). Verder is 2/5 deel (40%) na het behalen van het diploma thuis op het bedrijf gaan meewerken. Voor deze laatste groep is het lager landbouwonderwijs, afgezien van eventuele cursussen die nog worden gevolgd, dus tevens eindonderwijs. Tenslotte heeft 6% een werkkring buiten de landbouw in engere zin aanvaard 4) (bijlage 8).

---

1) "Landbouwonderwijs in Drenthe", L.E.I.-rapport 361, 1961.

2) Hoofdberoep landbouwer,  $\geq 1$  ha (1965).

3) Omdat de berekende cijfers niet betrekking hebben op alle Drentse gediplomeerden, mag aan de cijfers geen absolute betekenis worden toegekend.

4) Het betreft hier een momentopname. Het is dan ook geenszins uitgesloten dat de vermelde percentages zich inmiddels wat hebben gewijzigd of nog zullen veranderen.

## § 2. De gediplomeerden van middelbare landbouwscholen

In de jaren 1966 t/m 1968 hebben 301 Drentse leerlingen het diploma van een middelbare landbouwschool behaald. Verreweg het grootste deel van deze gediplomeerden, nl. 92%, heeft middelbaar landbouwonderwijs gevolgd aan een van de vier Drentse scholen; de overige 8% bezocht een middelbare landbouwschool te Groningen, Hardenberg of Veendam. De geografische herkomst van de gediplomeerden is aangegeven op kaart 3 en in bijlage 9.

Ook de oud-leerlingen van het middelbaar landbouwonderwijs zijn overwegend boerenzoons. In de periode 1966 t/m 1968 zijn nl. 276 boerenzoons (92%) gediplomeerd, 1 landarbeiderszoon en 24 zoons van niet-agrariërs (8%) (bijlage 10). Er is, wat de mate van deelneming uit de verschillende beroepsgroepen betreft, derhalve maar heel weinig verschil tussen het lager en het middelbaar landbouwonderwijs in de provincie Drenthe.

Ten opzichte van de periode 1956 t/m 1960 1) is bij het middelbaar landbouwonderwijs - evenals dit het geval was bij het lager landbouwonderwijs - het aandeel van de boerenzoons in het totaal aantal gediplomeerden nauwelijks veranderd, terwijl dat van de landarbeiderszoons eveneens is gedaald en dat van de zoons van niet-agrariërs is toegenomen. Ook hier is echter in feite geen sprake van een toegenomen belangstelling uit niet-agrarische kring. Absoluut gezien is nl. in beide perioden het aantal gediplomeerden gemiddeld per jaar ongeveer gelijk.

Van 268 van de in totaal 276 Drentse gediplomeerde boerenzoons is de oppervlakte van het ouderlijke bedrijf bekend. Van deze 268 zoons is 7% afkomstig van bedrijven beneden 10 ha, 28% van bedrijven van 10-15 ha, 20% van bedrijven van 15-20 ha en 45% van bedrijven van 20 ha en groter, (bijlage 11). Het zal geen verbazing wekken dat bij het middelbaar landbouwonderwijs het verband tussen bedrijfsgrootte en deelneming aan deze vorm van onderwijs nog duidelijker tot uiting komt dan bij het lager landbouwonderwijs. Dit blijkt uit de volgende cijfers 2). Per 100 landbouwbedrijven 3) is in de periode 1966 t/m 1968 in de grootteklasse beneden 10 ha 0,4 leerling gediplomeerd. Dit cijfer loopt op via 2,2 op de bedrijven van 10-15 ha en 2,4 op de bedrijven van 15-20 ha tot 4,7 op de bedrijven van 20 ha en groter. In dit opzicht zijn de verschillen tussen de kleinste en de grootste bedrijven bij het middelbaar landbouwonderwijs belangrijk groter dan bij het lager landbouwonderwijs (zie § 1).

Ongeveer 70% van de in de periode 1966 t/m 1968 gediplomeerde leerlingen heeft als vooropleiding lager landbouwonderwijs genoten. Van de

---

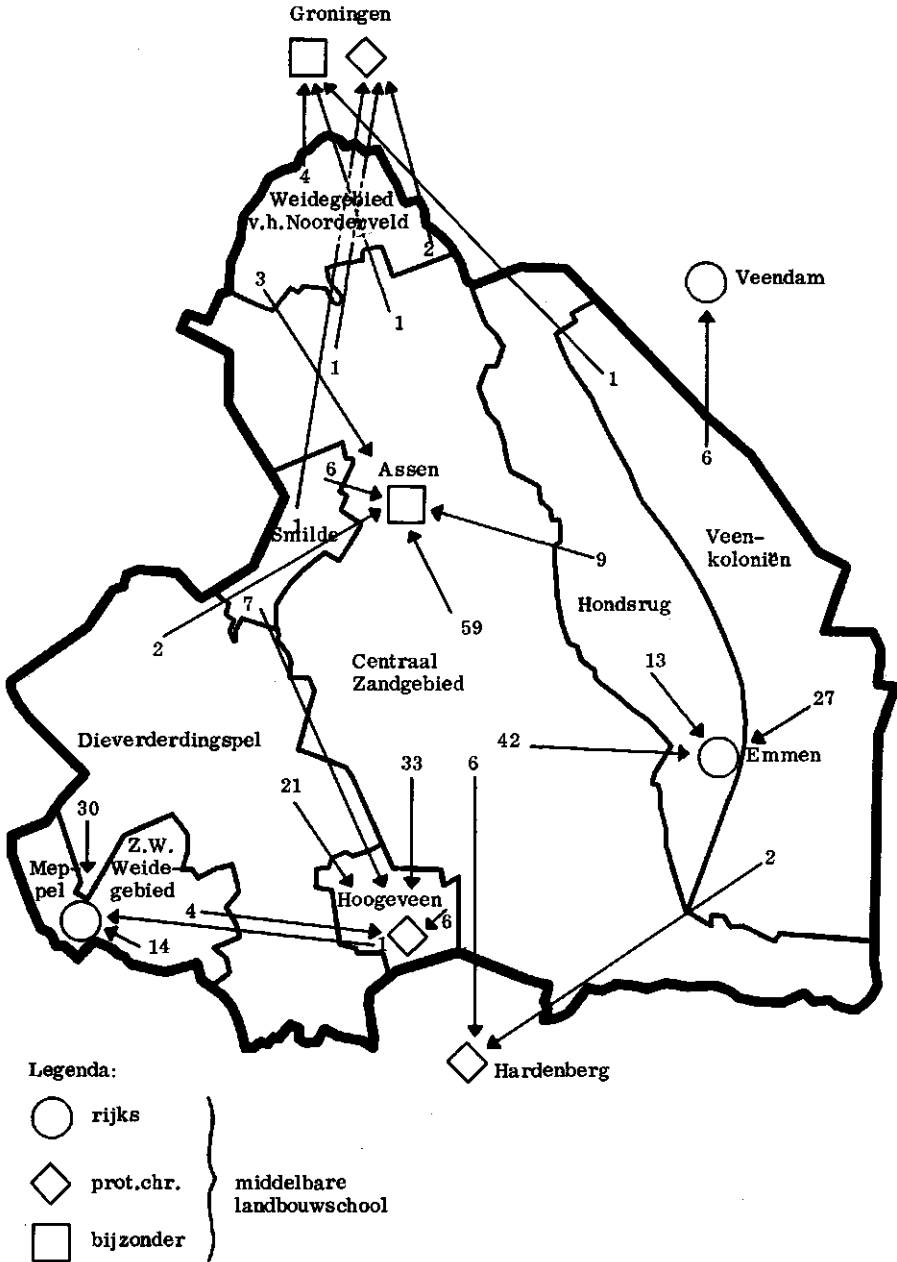
1) "Landbouwonderwijs in Drenthe", L.E.I.-rapport 361, 1961.

2) Omdat de berekende cijfers hier wel betrekking hebben op alle Drentse gediplomeerden, mag in dit geval ook betekenis worden toegekend aan de absolute hoogte.

3) Hoofdberoep landbouwer,  $\geq 1$  ha (1965).

KAART 3.

Geografische herkomst Drentse gediplomeerden van middelbare landbouwscholen (1966 t/m 1968)



overigen is het merendeel via de ulo-school naar de middelbare landbouwschool gegaan. Slechts weinig oud-leerlingen hebben als vooropleiding middelbaar onderwijs gevolgd (bijlage 12).

Ten opzichte van de jaren 1959 en 1960 is het percentage gediplomeerden met een niet-agrarische vooropleiding toegenomen van 21 tot 30. Deze toeneming komt vrijwel geheel voor rekening van het ulo-onderwijs. Hieruit kan opgemaakt worden dat de laatste jaren het lager landbouwonderwijs als vooropleiding voor het middelbaar landbouwonderwijs terrein heeft verloren aan het ulo-onderwijs. Wanneer de aspirant-leerlingen van het middelbaar landbouwonderwijs in toenemende mate de voorkeur zouden geven aan ulo-onderwijs boven lager landbouwonderwijs, dan zal dit ongetwijfeld afbreuk doen aan het bezoek van de lagere landbouwscholen. Wanneer het bovendien de "betere" leerlingen zouden zijn die eerst naar een ulo-school gaan in plaats van een lagere landbouwschool, dan betekent dit niet alleen dat de deelneming aan het lager landbouwonderwijs in kwantitatief opzicht hiervan de weerslag zal ondervinden, maar ook in kwalitatief opzicht.

Ruim 2/3 deel (69%) van de in de jaren 1966 t/m 1968 gediplomeerden is naar het landbouwbedrijf teruggekeerd, 22% is gaan werken buiten de landbouw in engere zin, terwijl van de overige 9% de bestemming onbekend is 1) (bijlage 13). Van de gediplomeerden van middelbare landbouwscholen gaan er dus naar verhouding meer buiten de landbouw werken dan van degenen voor wie het lager landbouwonderwijs eindonderwijs is. Dit houdt wellicht verband met de omstandigheid dat de plaatsingsmogelijkheden voor de eerste groep ruimer zullen zijn dan voor de tweede.

### § 3. De gediplomeerden van hogere landbouwscholen

Hoewel in Drenthe geen hogere landbouwschool is gevestigd, is volledigheidshalve ook deze vorm van landbouwonderwijs in het onderzoek betrokken. Het aantal Drentse leerlingen dat in de jaren 1966 t/m 1968 aan een hogere landbouwschool is gediplomeerd bedraagt 38, van wie er 28 het diploma behaalden aan de hogere landbouwschool te Groningen, 9 te Dronten (voorheen Ede) en 1 te 's-Hertogenbosch.

Onder de 38 gediplomeerden komen 30 boerenzoons voor en 8 zoons van niet-agrariërs (bijlage 14). Van deze 30 boerenzoons zijn er 7 afkomstig van bedrijven beneden 15 ha, 5 van bedrijven van 15-20 ha en 18 van bedrijven van 20 ha en groter (bijlage 15). Ook hier leveren de grootste bedrijven dus naar verhouding de meeste leerlingen.

De vooropleiding van de afgestudeerden bestaat in 21 gevallen uit ulo-onderwijs, terwijl er 14 drie jaar middelbaar onderwijs en 3 vijf jaar middelbaar onderwijs hebben gevolgd (bijlage 16).

Slechts 4 oud-leerlingen van hogere landbouwscholen zijn boer geworden; het overgrote deel heeft derhalve een werkkring buiten de landbouw in engere zin gekregen 1) (bijlage 17).

---

1) Zie noot 2 op blz. 30.

## HOOFDSTUK V

### Het aanbod van en de te verwachten toetreding van gediplomeerden van scholen voor landbouwonderwijs

In hoofdstuk I is gebleken dat in 1962 ongeveer 30% van de bedrijfs-  
hoofden in de landbouw in de provincie Drenthe agrarisch dagonderwijs  
had gevolgd. Wel is het echter zo dat de situatie gunstiger was naarmate  
de bedrijfshoofden jonger waren en dat er in dit opzicht ook regionaal be-  
langrijke verschillen waren. Zo had van alle Drentse landbouwers bene-  
den 30 jaar ongeveer 70% agrarisch dagonderwijs gevolgd. Een ongeveer  
gelijk percentage werd gevonden voor de op het ouderlijke bedrijf mee-  
werkende boerenzoons van 20 t/m 29 jaar. Sommigen van deze zoons zul-  
len inmiddels al zelfstandig boer zijn geworden, terwijl van de overigen  
de meesten dit in de naaste toekomst hopen te worden. Hieruit volgt ech-  
ter dat in 1962 nog lang niet alle potentiële opvolgers agrarisch dagonder-  
wijs hadden gevolgd, terwijl dit toch zeker wel als eis mag worden ge-  
steld aan de toekomstige ondernemers in de landbouw.

Verder is in hoofdstuk II gebleken dat het leerlingental van de Drentse  
landbouwscholen de laatste 10 jaar sterk is teruggelopen. Dit geldt met  
name voor de lagere landbouwscholen waarvan het totaal aantal leerlingen  
zo ongeveer is gehalveerd, terwijl ook de deelneming aan het middelbaar  
landbouwonderwijs is afgenomen. Bovendien blijkt uit hoofdstuk IV dat  
slechts een deel van alle gediplomeerden boer wil worden. Dit betreft,  
voor zover het de afgestudeerden van middelbare landbouwscholen betreft,  
hooguit 2/3 deel; de overigen hebben hun bestemming gevonden buiten de  
landbouw in engere zin. Weliswaar zullen er uit deze laatste groep velen  
een beroep gaan uitoefenen dat nauw aan de landbouw verwant is, zoals  
bij de agrarische handel en industrie, de voorlichting en het onderzoek  
ten behoeve van de landbouw, maar de kans dat zij nog boer zullen wor-  
den zal in de meeste gevallen wel heel klein zijn.

Wat heeft de teruggang van het leerlingental bij het landbouwonderwijs  
en het niet-in-de-landbouw-gaan-werken door afgestudeerden nu voor ge-  
volgen voor de mate van geschooldheid van de toekomstige Drentse boe-  
ren? Zijn er in de naaste toekomst voldoende gediplomeerde potentiële  
opvolgers om de dan vrijkomende bedrijven over te nemen? Om deze  
laatste vraag te kunnen beantwoorden is het in de eerste plaats noodzake-  
lijk het aanbod van gediplomeerden dat naar verwachting boer zal worden,  
te kwantificeren. Daarnaast dient de behoefte aan toekomstige bedrijfs-  
hoofden te worden bepaald. De confrontatie van het aanbod van en de be-  
hoefte aan gediplomeerden, zal het antwoord op de eerder gestelde vraag  
kunnen geven. Dit zal uiteraard nooit een exact antwoord kunnen zijn, om-  
dat zowel bij de vaststelling van het aanbod als van de behoefte van een  
aantal veronderstellingen moet worden uitgegaan. Niettemin kan het ant-  
woord, waarbij rekening moet worden gehouden met een onzekerheids-

marge, toch wel van belang zijn omdat het een aanwijzing geeft omtrent de toekomstige ontwikkeling. Volledigheidshalve zij nog opgemerkt dat het toekomstige aanbod van en de toekomstige behoefte aan gediplomeerden van landbouwscholen die een betrekking ambiëren buiten de landbouw in engere zin, niet aan de orde worden gesteld.

De bepaling van het aanbod van gediplomeerden wordt behandeld in § 1 en die van de behoefte aan gediplomeerden in § 2. In § 3 zal het aanbod met de behoefte worden geconfronteerd.

## § 1. Het aanbod van gediplomeerden

Bij de bepaling van het aanbod van gediplomeerden die boer willen worden is uitgegaan van de aantallen gediplomeerden van Drentse lagere en middelbare landbouwscholen. De Drentse leerlingen die aan een school in een andere provincie zijn gediplomeerd blijven dus buiten beschouwing. Daarentegen zijn de leerlingen uit andere provincies die hun diploma behaalden aan een Drentse school, wel in aanmerking genomen. De invloed van deze onnauwkeurigheid op de berekeningen zal niet groot zijn omdat het aantal Drentse leerlingen dat een school in een andere provincie bezocht, evenals het omgekeerde, relatief gering is. Dit geldt eveneens voor het buiten beschouwing laten van de Drentse afgestudeerden van hogere landbouwscholen, die immers maar zeer gering in aantal zijn.

Kwantitatief van groter betekenis voor de bepaling van het aantal gediplomeerde potentiële bedrijfsopvolgers is dat een deel van de gediplomeerden van lagere landbouwscholen aansluitend middelbaar landbouwonderwijs is gaan volgen, terwijl voor een ander deel het lager landbouwonderwijs eindonderwijs is. Ook is het zo dat maar een deel van de gediplomeerden van lagere en middelbare landbouwscholen boer wil worden. Met deze beide verschijnselen zal echter rekening worden gehouden.

Als basis voor de berekening van het aantal gediplomeerde potentiële bedrijfsopvolgers is genomen de periode 1961 t/m 1968. Ervan uitgegaan dat de leerlingen van lagere landbouwscholen bij diplomering minstens 16 jaar oud zullen zijn en die van middelbare landbouwscholen 18 jaar, behoort de groep leerlingen die in de periode 1961 t/m 1968 is gediplomeerd in 1975 tot de leeftijdsklasse van 23 t/m 32 jaar. Dit is juist de leeftijdsklasse waaruit de meerderheid van de jonge boeren die tegen 1975 een bedrijf overnemen, wordt gerecruteerd. Uit een eerder verricht onderzoek 1) bleek nl. dat de gemiddelde leeftijd bij bedrijfsaanvaarding in de periode 1954-1959 in het Drentse Zandgebied en de Drents-Groningse Veenkoloniën ruim 31 jaar bedroeg. Het is echter niet uitgesloten dat deze gemiddelde leeftijd omstreeks 1975 enkele jaren lager zal liggen. Van de boeren die in de periode 1947-1959 het bedrijf overdroegen was nl. ruim 20% de 70-jarige leeftijd al gepasseerd voor zij daartoe overgingen 1). Het is echter te verwachten dat de A.O.W.-uitkering in de toekomst

---

1) "Generatiewisseling in de landbouw. Een onderzoek naar de bedrijfs-overgang, oudedagsvoorziening en vererving in het Drents Zandgebied en de Drents-Groninger Veenkoloniën", L.E.I.-studie 15, 1964.



verder zal worden opgetrokken. Dit zou tot gevolg kunnen hebben dat meer boeren ertoe overgaan zich bij het bereiken van de 65-jarige leeftijd uit het bedrijf terug te trekken, waardoor meer opvolgers op een jongere leeftijd zelfstandig worden. Hierdoor zal zowel de gemiddelde abdicatieleeftijd als de gemiddelde aanvaardingsleeftijd ten opzichte van de periode 1947-1959 dalen.

In de periode 1961 t/m 1968 zijn aan Drentse lagere landbouwscholen in totaal 1 571 leerlingen gediplomeerd. Een aantal van hen is meteen na de lagere landbouwschool buiten de landbouw gaan werken. Deze vallen daarom af als potentiële bedrijfsopvolger. Verder ging een deel aansluitend aan de lagere landbouwschool naar een middelbare landbouwschool. Deze groep wordt verderop in beschouwing genomen bij de gediplomeerden van middelbare landbouwscholen. In de periode 1965-1968 ging 40% van de gediplomeerden van lagere landbouwscholen terug naar het bedrijf. Dit zijn dus de potentiële opvolgers voor wie het lager landbouwonderwijs tevens eindonderwijs is. Wanneer dit percentage ook wordt aangehouden voor de periode 1961-1968, dan blijven er 628 potentiële opvolgers met alleen lager landbouwonderwijs over, d.w.z. gemiddeld 78 per jaargang.

Verder leverden de middelbare landbouwscholen in de periode 1961 t/m 1968 in totaal 709 gediplomeerden af die boer wilden worden. Dit komt neer op gemiddeld 88 per jaargang.

In totaal bedraagt het aanbod van gediplomeerden van lagere en middelbare landbouwscholen die boer willen worden dus gemiddeld 166 per jaargang.

## § 2. De te verwachten toetreding van gediplomeerden

De behoefte aan gediplomeerde bedrijfsopvolgers tegen 1975 is gebaseerd op een prognose van de ontwikkeling van de mannelijke beroepsbevolking in de land- en tuinbouw in het Noorden des Lands tot 1980 <sup>1)</sup>. Deze prognose berust op een extrapolatie van de ontwikkeling in de afgelopen jaren en de ontwikkelingstendenties die thans meetbaar zijn. Hiervan uitgegaan zal de mannelijke agrarische beroepsbevolking in het Noorden des Lands tot 1980 met gemiddeld 3,5% per jaar afnemen.

Uit deze prognose blijkt, dat naar verwachting het aantal landbouwbedrijven in de provincie Drenthe in 1975 nog 10 258 zal bedragen. Waar het nu om gaat is te bepalen hoeveel van de tegen dat jaar vrijkomende bedrijven zullen worden voortgezet.

In de prognose is bij de berekening van het aantal jaarlijks vrijkomende bedrijven rekening gehouden met de leeftijdsopbouw van de bedrijfs-  
hoofden en een drietal factoren op grond waarvan bedrijven worden beëin-

---

1) "De toekomstige ontwikkeling van de mannelijke beroepsbevolking en van de werkgelegenheid in de land- en tuinbouw in het Noorden", L.E.I.-studie 2/3.1; 1970.

digd, nl. sterfte en invaliditeit, beroepsverandering en beroepsbeëindiging. Op grond van deze drie factoren te zamen zal omstreeks 1975 gemiddeld 4,35% per jaar van de dan aanwezige bedrijven worden beëindigd. Dit komt neer op een aantal van 446.

Volgens dezelfde prognose zal van dit aantal vrijkomende bedrijven ongeveer 2/5 deel worden overgenomen en voortgezet, terwijl 3/5 deel zal verdwijnen omdat er geen opvolger is. Deze opvolgingssituatie is enerzijds beoordeeld door een analyse te maken van de aantalsontwikkelingen van de zoons, waaruit duidelijk een verminderde belangstelling voor het boerenberoep valt waar te nemen. Anderzijds is rekening gehouden met de ontwikkelingstendenties van het aantal bedrijven en de bedrijfsgrootte-structuur, waarbij naar voren kwam, dat de toekomstmogelijkheden, vooral voor de kleinere bedrijven, niet te hoog moeten worden aangeslagen. Tegen deze achtergrond geplaatst, lijkt het aannemelijk dat we kunnen verwachten, dat van de 446 bedrijven die er jaarlijks omstreeks 1975 vrij zullen komen, slechts 171 zullen worden voortgezet en op de andere bedrijven geen opvolging zal plaatshebben. De behoefte aan gediplomeerde opvolgers in 1975 kan gesteld worden op 171.

### § 3. Het aanbod en de te verwachten toetreding van gediplomeerde bedrijfsopvolgers

Uit § 1 blijkt dat het aanbod van gediplomeerde bedrijfsopvolgers omstreeks 1975 wordt geraamd op gemiddeld 166 per jaar, terwijl volgens § 2 de behoefte is berekend op gemiddeld 171 per jaar. Hieruit volgt dat de behoefte aan bedrijfsopvolgers omstreeks 1975 ongeveer wordt gedekt door het aanbod van gediplomeerden van landbouwscholen dat boer wil worden. Het verschil tussen de behoefte en het aanbod is nl. zo gering, dat daaraan geen betekenis mag worden toegekend. Anders gezegd, voor elk bedrijf dat omstreeks 1975 zal worden voortgezet is een opvolger aanwezig die ten minste lager landbouwonderwijs heeft gevolgd. Dit is uiteraard alleen het geval wanneer onder de potentiële opvolgers geen afvloeiing optreedt. Zo beschouwd geeft de teruggang van de deelneming aan het lager landbouwonderwijs in de afgelopen jaren dus geen reden tot verontrusting. Van de boerenzons die boer willen worden hebben er immers in voldoende mate landbouwdagonderwijs gevolgd. De geringere belangstelling voor het lager landbouwonderwijs is een gevolg van twee factoren: een afnemende animo onder de boerenzons om boer te worden en een toenemende belangstelling van boerenzons die boer willen worden voor algemeen voortgezet in plaats van lager landbouwonderwijs als vooropleiding voor het middelbaar landbouwonderwijs.

In het voorgaande is ervan uitgegaan dat iedere toekomstige boer minstens lager landbouwonderwijs moet hebben gevolgd. Wordt aan de toekomstige ondernemers in de land- en tuinbouw evenwel de eis gesteld dat zij ten minste een middelbare agrarische school moeten hebben gevolgd 1),

---

1) Rijksbegroting voor het dienstjaar 1970. Hoofdstuk XIV-Landbouw en Visserij, Memorie van Toelichting nr. 2; Zitting 1969-1970-10300; § 8.

dan blijkt maar een deel van de opvolgers tegen 1975 aan deze eis te kunnen voldoen. Om aan deze eis te kunnen voldoen zouden belangrijk meer toekomstige boeren middelbaar landbouwonderwijs moeten hebben gevolgd dan het geval is geweest. Gelet op de in de eerstkomende jaren te verwachten verdere afneming van de deelneming aan het middelbaar landbouwonderwijs zal ook na 1975 niet een zodanige situatie worden bereikt, dat iedere toekomstige boer middelbaar landbouwonderwijs heeft gevolgd.

## Samenvatting en slotbeschouwing

Uit een in 1961 op verzoek van de Werkcommissie voor Agrarisch-Sociologisch en Sociografisch Onderzoek van het Provinciaal Onderzoekcentrum voor de Landbouw in de provincie Drenthe 1) door het Landbouw-Economisch Instituut ingesteld onderzoek 2) bleek, dat de belangstelling voor het lager landbouwonderwijs in de provincie Drenthe in de periode 1953/54-1959/60 was afgenomen. Sindsdien is de deelneming aan het lager landbouwonderwijs nog verder teruggelopen, terwijl eveneens het leerlingental bij het middelbaar landbouwonderwijs is gedaald. Deze ontwikkeling was voor de Werkcommissie aanleiding het Landbouw-Economisch Instituut te verzoeken opnieuw dit onderwerp in studie te nemen. Centraal stond bij de Werkcommissie de vraag of er wel voldoende bedrijfsopvolgers met landbouwdagonderwijs zullen zijn om de nu en in de naaste toekomst vrijkomende bedrijven over te nemen. Behalve aan deze vraag is in dit rapport aandacht geschonken aan enkele andere aspecten het landbouwdagonderwijs betreffende. Zo wordt ook beschreven hoe het thans met de agrarische scholing van de huidige generatie boeren en hun meewerkende zoons is gesteld. Verder wordt nagegaan hoe de ontwikkeling is van het leerlingental bij het lager en middelbaar landbouwonderwijs sinds 1959/60 en de klassebezetting bij het landbouwonderwijsapparaat in het schooljaar 1969/1970. Ook komen ter sprake de regionale en de sociale herkomst, de vooropleiding en de bestemming van de leerlingen die landbouwdagonderwijs volgen.

De agrarische scholing van de landbouwers en van hun meewerkende zoons

### De bedrijfshoofden

In 1962 had ruim 55% van de Drentse landbouwers enigerlei vorm van agrarisch onderwijs gevolgd tegenover 37% in 1955. Er was in dit opzicht dus een vooruitgang, al was ook in 1962 de situatie nog lang niet bevredigend. Dit geldt te meer wanneer bedacht wordt dat dit percentage betrekking heeft op alle vormen van agrarisch onderwijs te zamen. Wordt echter alleen gekeken naar het percentage landbouwers dat agrarisch dagonderwijs (dus lager, middelbaar of hoger) heeft gevolgd, dan bedraagt dit niet meer dan ruim 30.

Bovengenoemde percentages hebben betrekking op alle bedrijfshoofden te zamen. Wordt echter rekening gehouden met de leeftijdsopbouw, dan blijkt dat naarmate de bedrijfshoofden jonger zijn er verhoudingsgewijs meer agrarisch onderwijs hebben gevolgd. Bovendien hebben van de jongeren er relatief meer agrarisch dagonderwijs gevolgd dan van de ouderen.

- 1) Thans: Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in de Landbouw in de Provincie Drenthe.
- 2) "Landbouwonderwijs in Drenthe", L.E.I.-rapport 361, 1961.

Regionaal waren er in de onderwijssituatie van de bedrijfshoofden belangrijke afwijkingen ten opzichte van het provinciale gemiddelde. Deze afwijkingen houden onder meer verband met verschillen in de bedrijfs-groottestructuur en in de leeftijdsopbouw van de bedrijfshoofden in de onderscheiden deelgebieden.

#### De meewerkende zoons

Van de op de landbouwbedrijven meewerkende zoons had in 1962 ruim 71% agrarisch onderwijs gevolgd, d.w.z. een belangrijk hoger percentage dan van de bedrijfshoofden. Bovendien hadden er van de zoons belangrijk meer agrarisch onderwijs gevolgd dan van de bedrijfshoofden.

Ook t.a.v. de zoons waren er in dit opzicht verschillen in opleiding tussen oudere en jongere en tussen de diverse deelgebieden. Zo had van de zoons die in 1962 tussen 20 en 29 jaar oud waren (dus thans tussen de 28 en 37 jaar oud zijn), bijna 80% enigerlei vorm van agrarisch onderwijs genoten. Een aantal van hen zal thans al een bedrijf hebben overgenomen, terwijl van de overigen de meesten binnenkort boer zullen hopen te worden. Het is dan ook niet uitgesloten dat een aantal van de meewerkende zoons die inmiddels bedrijfshoofd zijn geworden of dit spoedig zullen zijn, geen enkele vorm van agrarisch basisonderwijs heeft gehad.

#### De deelneming aan het landbouwdagonderwijs

##### Het lager landbouwonderwijs

In de periode 1959/60-1969/70 is het aantal leerlingen dat aan een Drentse school 1) lager landbouwonderwijs volgde of volgt, gedaald van 1 128 tot 486; d.w.z. met 57%. Ook vóór 1959/60 was al van een afnemingsprake. Het aantal leerlingen dat lager tuinbouwonderwijs volgde of volgt is daarentegen sinds 1959/60 gestegen.

Sinds 1959/60 is het aantal scholen voor lager agrarisch onderwijs in de provincie Drenthe sterk ingekrompen; nl. van 22 in 1959/60 tot 7 in 1970/71. Thans zijn er nog 4 lagere landbouwscholen, 2 lagere land- en tuinbouwscholen en 1 lagere landbouw- en landbouwtechnologische school.

De gemiddelde leerlingenbezetting van de lagere agrarische scholen, die aan het begin van het schooljaar 1965/66 een dieptepunt bereikte, is inmiddels weer toegenomen en heeft thans het landelijke niveau bereikt.

Regionaal gezien is de deelneming aan het lager landbouwonderwijs in de Zuidelijke Randgemeenten in geringere mate afgenomen dan in het Zandgebied en in het Veen- en Zandgebied (zie bijlage 2).

##### Het middelbaar landbouwonderwijs

Ook het leerlingental van de Drentse middelbare landbouwscholen is in de periode 1959/60-1969/70 gedaald, nl. van 315 tot 222 (met 30%). Vóór 1959/60 was daarentegen bij het middelbaar landbouwonderwijs nog

---

1) Het betreft hier de leerlingen van de lagere landbouwscholen en de lagere landbouw- en landbouwtechnologische school, alsmede de leerlingen van de lagere land- en tuinbouwscholen, die de richting landbouw hebben gekozen.

van een toeneming van het aantal leerlingen sprake.

In het aantal middelbare landbouwscholen kwam sinds 1959/60 geen verandering; het bleef gehandhaafd op 4. Aangezien het aantal leerlingen wel afnam, daalde de gemiddelde leerlingenbezetting per school.

Aan alle scholen is het aantal leerlingen t.o.v. 1959/60 afgenomen; aan de scholen in Hoogeveen en Meppel evenwel in geringere mate als aan de scholen te Assen en Emmen.

## De bezetting van het agrarisch onderwijsapparaat

### Het lager agrarisch onderwijs

Aan het begin van het schooljaar 1969/70 bedroeg de gemiddelde klassebezetting 19 leerlingen. Het blijkt echter dat de aanmelding van leerlingen voor het schooljaar 1969/70 bij vrijwel alle scholen belangrijk is achtergebleven bij die in voorgaande jaren. Wanneer deze tendentie zich voortzet dan zal, aangezien er in de komende jaren meer leerlingen gediplomeerd de school zullen verlaten dan er worden toegelaten, de klassebezetting verder afnemen. Een verdere inkrimping van het lager agrarisch onderwijsapparaat in de provincie Drenthe zal dan op den duur ook niet te voorkomen zijn.

Overwogen zou kunnen worden het lager agrarisch onderwijs onder te brengen in een scholengemeenschap, waarvan b.v. tevens lagere technische scholen en scholen voor meer algemeen vormend onderwijs deel uitmaken. Hierdoor zou tegemoet worden gekomen aan de bezwaren die verbonden zijn aan een definitieve beroepskeuze op 12- à 13-jarige leeftijd. Binnen een scholengemeenschap met enkele jaren uniform basisonderwijs krijgt een leerling immers de gelegenheid zich nog een paar jaar te oriënteren alvorens hij een definitieve keuze behoeft te doen.

### Het middelbaar landbouwonderwijs

Aan het begin van het schooljaar 1969/1970 bedroeg de gemiddelde klassebezetting 17 leerlingen.

Hoe zijn nu de vooruitzichten t.a.v. de deelneming aan het middelbaar landbouwonderwijs in de naaste toekomst in de provincie Drenthe? Op grond van de huidige leerlingenbezetting van de 4 klassen van de lagere landbouwscholen, is een vermindering van het aanbod van leerlingen van de lagere landbouwschool dat middelbaar landbouwonderwijs gaat volgen, in de eerstkomende 4 jaar te verwachten. Nu is het in beginsel echter mogelijk dat bij het middelbaar landbouwonderwijs de te verwachten teruggang in het aanbod van leerlingen met lager landbouwonderwijs, wordt gecompenseerd door een toeneming van het aanbod van leerlingen met een niet-agrarische vooropleiding. Dit valt echter op korte termijn niet te verwachten, zodat zeer waarschijnlijk in de naaste toekomst de deelneming aan het middelbaar landbouwonderwijs verder zal afnemen. Dit zal tot gevolg hebben dat bij een gelijkblijvend aantal scholen de gemiddelde klassebezetting bij het middelbaar-landbouwonderwijsapparaat in de provincie Drenthe nog zal afnemen.

## De gediplomeerden van scholen voor landbouw- onderwijs

### Het lager landbouwonderwijs

De in de jaren 1966 t/m 1968 gediplomeerde Drentse leerlingen van lagere landbouwscholen bestond voor 93% uit boerenzoons. De deelneming van niet-boerenzoons aan het lager landbouwonderwijs is, zowel absoluut als relatief gezien, gering. Vergeleken met de periode 1956 t/m 1960 is er in dit opzicht maar heel weinig veranderd.

Wat de boerenzoons betreft bestaat er een samenhang tussen de grootte van het ouderlijke bedrijf en de deelneming aan het lager landbouwonderwijs, in die zin dat naarmate de bedrijven groter zijn, verhoudingsgewijs meer zoons lager landbouwonderwijs hebben gevolgd.

Ruim de helft van de oud-leerlingen van lagere landbouwscholen heeft zijn opleiding voortgezet aan een middelbare landbouwschool. Ook hier valt een samenhang waar te nemen met de grootte van het ouderlijke bedrijf: van de boeren met kleinere bedrijven gaan naar verhouding minder zoons na de lagere landbouwschool middelbaar landbouwonderwijs volgen dan de zoons van boeren met grotere bedrijven. Verder is 2/5 deel na het behalen van het diploma van de lagere landbouwschool thuis op het bedrijf gaan werken. Voor deze groep was het lager landbouwonderwijs tevens eindonderwijs.

Tenslotte heeft 6% een werkring buiten de landbouw in engere zin aanvaard. 1)

### Het middelbaar landbouwonderwijs

Ook de Drentse oud-leerlingen van de middelbare landbouwscholen die in de periode 1966 t/m 1968 zijn gediplomeerd, zijn sterk overwegend boerenzoons (92%). Er is, wat de mate van deelneming uit de verschillende beroepsgroepen betreft, maar heel weinig verschil tussen het lager en het middelbaar landbouwonderwijs. Evenmin als bij het lager landbouwonderwijs is er ook bij het middelbaar landbouwonderwijs in dit opzicht, vergeleken met de periode 1956-1960, veel veranderd.

De bij het lager landbouwonderwijs reeds geconstateerde samenhang tussen de grootte van het ouderlijke bedrijf en de deelneming aan landbouwonderwijs door boerenzoons, is ook bij het middelbaar landbouwonderwijs aanwezig en wel in nog sterkere mate.

Ongeveer 70% van de gediplomeerden van middelbare landbouwscholen heeft als vooropleiding lager landbouwonderwijs genoten. Van de overigen is het merendeel van de ulo-school naar de middelbare landbouwschool gegaan. Ten opzichte van de jaren 1959 en 1960 is het percentage gediplomeerden met een niet-agrarische vooropleiding toegenomen van 21 tot 30. Deze toename komt vrijwel geheel voor rekening van het ulo-onderwijs. Het lager landbouwonderwijs heeft dus de laatste jaren terrein verloren aan het ulo-onderwijs als vooropleiding voor het middelbaar landbouwonderwijs. Wanneer aspirant-leerlingen van het middelbaar landbouwonder-

- 1) Het betreft hier een momentopname. Het is dan ook geenszins uitgesloten dat de vermelde percentages inmiddels zijn gewijzigd of nog zullen veranderen.

wijs in toenemende mate de voorkeur zouden geven aan ulo-onderwijs boven lager landbouwonderwijs, dan zal dit ongetwijfeld afbreuk doen aan het bezoek van de lagere landbouwscholen. Wanneer het bovendien de "betere" leerlingen zouden zijn die eerst naar een ulo-school gaan in plaats van naar een lagere landbouwschool, dan betekent dit niet alleen dat de deelneming aan het lager landbouwonderwijs in kwantitatief opzicht hiervan de weerslag zal ondervinden, maar ook in kwalitatief opzicht.

Ruim 2/3 deel van de gediplomeerden is van plan boer te worden, 22% wil gaan werken buiten de landbouw in engere zin, terwijl van de overige 9% de plannen onbekend zijn. 1)

#### Het hoger landbouwonderwijs

In de jaren 1966 t/m 1968 zijn 38 Drentse leerlingen gediplomeerd aan een hogere landbouwschool. Onder deze 38 gediplomeerden kwamen 30 boerenzoons voor. De vooropleiding bestond overwegend uit ulo- of 3 jaar v.h.m.o.-onderwijs.

Slechts 4 van deze afgestudeerden van hogere landbouwscholen zijn boer geworden; de overige 34 hebben een werkkring buiten de landbouw in engere zin aanvaard. 1)

#### Het aanbod en de te verwachten toetreding van gediplomeerden van scholen voor landbouwonderwijs

##### Het aanbod van gediplomeerden

Bij de berekening van het aanbod van gediplomeerde bedrijfsopvolgers omstreeks 1975 is uitgegaan van de gediplomeerden van Drentse landbouwscholen in de jaren 1961 t/m 1968, omdat deze groep omstreeks 1975 zal behoren tot de 23- t/m 32-jarigen. Dit is juist de leeftijdsklasse waaruit de meerderheid van de toekomstige boeren die omstreeks 1975 een bedrijf zullen overnemen, worden gerecruteerd. Voorts is er rekening mee gehouden dat een deel van de gediplomeerden van het lager landbouwonderwijs aansluitend middelbaar landbouwonderwijs gaat volgen en verder dat niet alle gediplomeerden van landbouwscholen boer willen worden. Het resultaat van deze berekening is dat er omstreeks 1975 ca 166 gediplomeerde bedrijfsopvolgers zullen zijn. Dit aantal zal alleen bereikt worden wanneer onder degenen die bij het verlaten van de lagere of middelbare landbouwschool boer wilden worden, geen afvloeiing optreedt.

##### De te verwachten toetreding van gediplomeerden

De behoefte aan gediplomeerde bedrijfsopvolgers omstreeks 1975 is gebaseerd op een prognose van de ontwikkeling van de mannelijke bevoelingsbevolking in de land- en tuinbouw in het Noorden des Lands tot 1980. Uit deze prognose blijkt dat het aantal bedrijven in de provincie Drenthe omstreeks 1975 nog 10 258 zal bedragen. Hiervan zullen er jaarlijks gemiddeld 446 vrijkomen, waarvan er jaarlijks gemiddeld 171 zullen worden voortgezet. De behoefte aan gediplomeerde opvolgers kan derhalve ook gesteld worden op gemiddeld 171 per jaar.

1) Zie noot 1 blz. 42.



Het aanbod en de te verwachten toetreding van gediplomeerde bedrijfsopvolgers

Uit de confrontatie van aanbod van en behoefte aan gediplomeerde bedrijfsopvolgers volgt dat de behoefte aan bedrijfsopvolgers omstreeks 1975 ongeveer gedekt wordt door het aanbod van gediplomeerden dat bij het verlaten van een landbouwschool boer wilde worden. De teruggang van de deelneming aan het lager landbouwonderwijs in de afgelopen jaren is een gevolg van twee factoren: één afnemende animo onder de boerenzoons om boer te worden en een toenemende deelneming aan algemeen vormend voortgezet onderwijs in plaats van lager landbouwonderwijs als vooropleiding voor het middelbaar landbouwonderwijs. De verminderde belangstelling voor het lager landbouwonderwijs behoeft dan ook geen reden tot verontrusting te geven. Dit zou wel het geval zijn wanneer dit tot gevolg zou hebben dat een aantal toekomstige boeren in het geheel geen agrarisch dagonderwijs zou hebben gevolgd.

Een andere vraag is echter of de toekomstige boer met een lagere agrarische opleiding kan volstaan. Wanneer deze vraag ontkennend wordt beantwoord en als minimumeis middelbaar landbouwonderwijs wordt gesteld, dan blijkt dat slechts een deel van de toekomstige boeren aan deze eis kan voldoen. In dit licht bezien geeft de afnemende belangstelling voor het middelbaar landbouwonderwijs wel reden tot verontrusting.

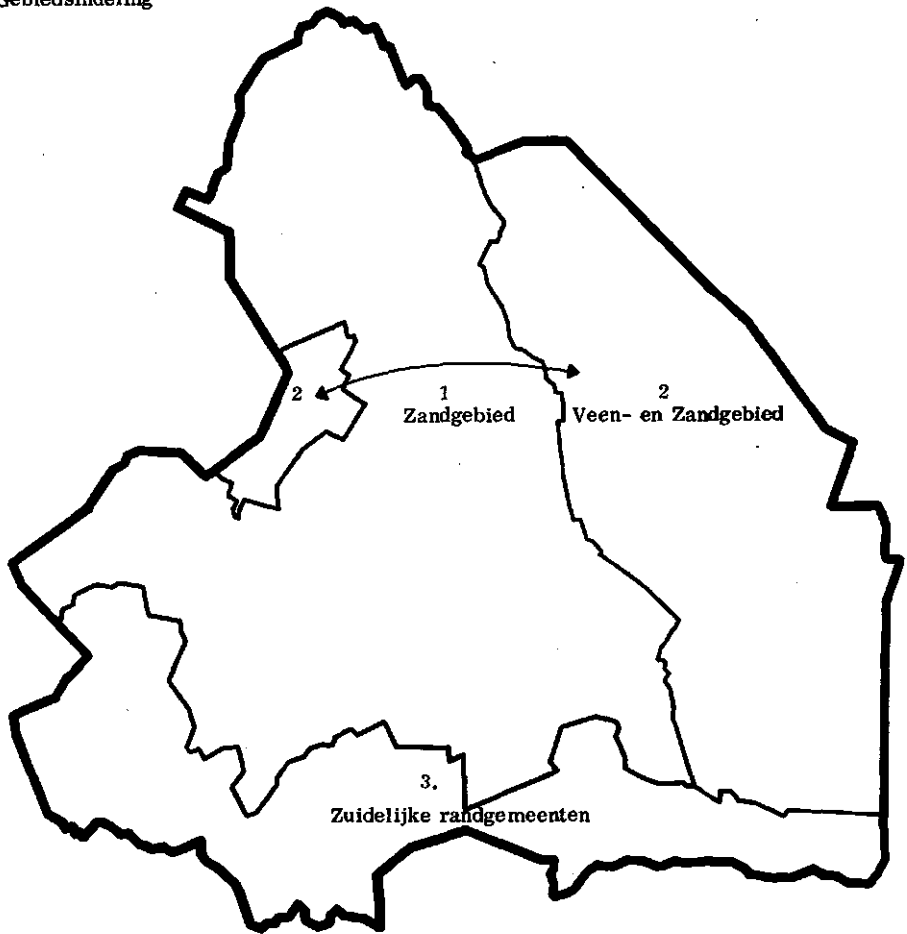
BIJLAGE 1. C.B.S.-indeling naar landbouwgebieden  
(1957)



Legenda:

- |   |  |  |
|---|--|--|
| <p>1. Weidegebied van het Noorderveld<br/>Roden, Peize en Eelde</p> <p>2. Centraal Zandgebied:<br/>Norg, Vries, Assen, Rolde, Beilen, Westerbork, Zweeloo, Sleen, Oosterhesselen, Dalen, Coevorden en Schoonebeek.</p> <p>3. Dieverderdingspel:<br/>Vledder, Diever, Dwingeloo, Havelte, Ruinen en Zuidwolde.</p> <p>4. Hoogeveen: Hoogeveen.</p> | <p>5. Z.W.-Weidegebied:<br/>Nijeveen, Meppel, Ruinerwold en de Wijk.</p> <p>6. Hondsrug:<br/>Zuidlaren, Anlo (ged.), Gieten (ged.), Gasselte (ged.), Borger (ged.), Odoorn (ged.) en Emmen (ged.).</p> | <p>7. Veenkoloniën:<br/>Anlo (ged.), Gieten (ged.), Gasselte (ged.), Borger (ged.), Odoorn (ged.) en Emmen (ged.).</p> <p>8. Smilde: Smilde.</p> |
|---|--|--|

**BIJLAGE 2.**  
**Gebiedsindeling**



**Legenda:**

**1. Zandgebied:**

Eelde, Peize, Roden,  
Norg, Vries, Assen,  
Rolde, Westerbork,  
Zweeloo, Sleen, Oos-  
terhesselen, Beilen,  
Dwingeloo, Diever,  
Vledder en Ruinen.

**2. Veen- en Zandgebied:**

Zuidlaren, Anlo,  
Gieten, Gasselte, Borger,  
Odoorn, Emmen en  
Smilde.

**3. Zuidelijke randgemeenten:**

Schoonebeek, Coevorden,  
Dalen, Hoogeveen, Zuid-  
wolde, de Wijk, Ruiner-  
wold, Havelte, Nijeveen en  
Meppel.

BILLAGE 3. Leerlingental lagere landbouwscholen 1) in Drenthe (1959/60 t/m 1969/70)

Aantal leerlingen bij begin van het schooljaar

School te:	1959/60	1960/61	1961/62	1962/63	1963/64	1964/65	1965/66	1966/67	1967/68	1968/69	1969/70
Annen	31	31	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Assen 2)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	43	84
Beilen (pr.-chr.)	57	63	66	58	48	44	30	-	-	-	-
Beilen (alg.)	-	-	-	-	-	-	-	50	45	-	-
Borger	58	54	57	46	42	12	-	-	-	-	-
Coevorden	84	76	69	58	53	55	58	61	79	76	80
Dwingeloo	52	49	60	64	66	57	39	29	-	-	-
Emmen (alg.)	45	54	43	39	34	39	41	48	76	63	65
Emmen (pr.-chr.)	-	-	-	47	40	40	23	-	-	-	-
Emmen (r.-k.)	-	-	-	57	49	40	38	-	-	-	-
Emmercompascuum	44	40	43	-	-	-	-	-	-	-	-
Gasselternijveen	37	40	29	-	-	-	-	-	-	-	-
Havelte	52	57	48	50	45	-	-	-	-	-	-
Hoogeveen	105	103	105	98	88	90	84	83	82	87	79
Klazienaveen	44	46	34	-	-	-	-	-	-	-	-
Meppel (pr.-chr.)	74	63	61	64	61	51	52	47	52	60	54
Meppel (alg.)	-	-	-	-	-	87	75	66	63	77	67
Oosterhesselen	64	73	71	63	42	23	8	-	-	-	-
Paterswolde	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24	23
Roden	51	52	49	53	67	56	50	42	38	-	-
Rolde	41	42	68	59	47	68	81	80	66	62	34
Schoonoord	39	30	26	-	-	-	-	-	-	-	-
Smilde	65	67	72	61	60	51	50	51	36	-	-
Vries	74	64	59	53	46	38	11	-	-	-	-
Westerbork	56	62	62	60	50	43	34	-	-	-	-
Zuidwolde	58	59	60	53	42	-	-	-	-	-	-
Alle scholen	1 128	1 136	1 086	985	871	776	664	528	537	492	486

1) Inclusief de leerlingen van de lagere land- en tuinbouwscholen die de richting landbouw volgen.

Het betreft hier de scholen te Emmen en Paterswolde.

2) Van de lagere landbouw- en landbouwtechnologische school te Assen zijn de leerlingen in dit overzicht opgenomen.

Bron: Ministerie van Landbouw en Visserij en L.E.I.-enquête.

BIJLAGE 4

Overzicht van de lagere landbouw- en land- en tuinbouwscholen in Drenthe (1959-1970)

Plaats van vestiging	Oprich-tings-jaar	Grondslag	Opmerkingen
Paterswolde	1922	algemeen	M.i.v. 1-9-1968 lagere land- en tuinbouwschool, voordien alleen lagere tuinbouwschool.
Vries	1922	algemeen	Opgeheven per 1-9-1966.
Hoogeveen	1928	prot.-chr.	
Dwingeloo	1932	algemeen	Opgeheven per 1-1-1966, voortgezet te Beilen.
Borger	1933	algemeen	Opgeheven per 1-9-1965.
Smilde	1937	prot.-chr.	Opgeheven per 1-9-1968.
Westerbork	1939	algemeen	Opgeheven per 1-1-1966, voortgezet te Beilen.
Annen	1944	algemeen	Opgeheven per 1-9-1961.
Coevorden	1944	prot.-chr.	
Emmercompascuum	1944	r.-k.	Per 1-9-1962 verplaatst naar Emmen.
Zuidwolde	1944	algemeen	Opgeheven per 1-9-1964.
Gasselternijveen	1945	algemeen	Gedurende het schooljaar 1962/63 opgeheven.
Roden	1945	algemeen	Opgeheven per 1-9-1968.
Havelte	1947	algemeen	Per 1-9-1964 verplaatst naar Meppel.
Klazienaveen	1947	prot.-chr.	Gedurende het schooljaar 1962/63 opgeheven.
Oosterhesselen	1947	algemeen	Opgeheven per 1-9-1966.
Schoonoord	1947	prot.-chr.	Per 1-9-1962 verplaatst naar Emmen
Beilen	1948	prot.-chr.	Opgeheven per 1-9-1966.
Dalen	1948	algemeen	Opgeheven per 1-9-1959.
Rolde	1949	algemeen	Opgeheven per 1-9-1970.
Meppel	1953	prot.-chr.	
Emmen	1954	algemeen	M.i.v. 1-9-1968 lagere land- en tuinbouwschool, voordien alleen lagere landbouwschool.
Emmen	1962	prot.-chr.	Voortzetting van de per 1-9-1962 opgeheven school te Schoonoord. Inmiddels ook opgeheven per 1-9-1966.
Emmen	1962	r.-k.	Voortzetting van de per 1-9-1962 opgeheven school te Emmercompascuum. Inmiddels ook opgeheven per 1-9-1966.
Meppel	1964	algemeen	Voortzetting van de per 1-9-1964 opgeheven school te Havelte.
Beilen	1966	algemeen	Voortzetting van de per 1-1-1966 opgeheven scholen te Dwingeloo en Westerbork. Inmiddels per 1-9-1968 verplaatst naar Assen.
Assen	1968	algemeen	Voortzetting van de per 1-9-1968 opgeheven school te Beilen. Tevens m.i.v. genoemde datum technologische school.

BIJLAGE 5

Deelneming aan het middelbaar landbouwonderwijs in Drenthe (1959/60 t/m 1969/70)

Middelbare land- bouwschool te	Aantal leerlingen aan het begin van het cursusjaar										
	1959/60	1960/61	1961/62	1962/63	1963/64	1964/65	1965/66	1966/67	1967/68	1968/69	1969/70
Assen	84	77	60	64	68	70	78	69	69	73	52
Emmen	94	73	71	86	109	107	90	78	75	62	64
Hoogeveen	60	52	44	58	74	77	71	60	57	51	46
Meppel	77	83	78	78	93	93	85	71	82	72	60
Alle Drentse scholen	315	285	253	286	344	347	324	278	283	258	222

Bron: L.E.I.-enquête.

BIJLAGE 6

Gediplomeerde Drentse leerlingen van lagere landbouwscholen naar hoofdberoep van de vader (1966 t/m 1968)

	Aantal gediplomeerden 1)				
	totaal	land- bouwer	tuin- der	land- arb.	niet- agrariër
<b>Afkomstig uit:</b>					
Weidegebied v.h. Noorderveld	-	-	-	-	-
Centraal Zandgebied	71	67	-	-	4
Dieverdingspel	36	34	-	1	1
Hoogeveen	13	9	-	-	4
Z.-W.-Weidegebied	35	32	-	-	3
Hondsrug	31	30	-	-	1
Veenkoloniën	47	45	1	-	1
Smilde	1	1	-	-	-
<b>Provincie Drenthe</b>	<b>234</b>	<b>218</b>	<b>1</b>	<b>1</b>	<b>14</b>
<b>Gediplomeerd aan school te:</b>					
Coevorden	24	22	1	-	1
Emmen	32	32	-	-	-
Hoogeveen	49	45	-	-	4
Meppel (alg.)	39	38	-	1	-
Meppel (chr.)	17	13	-	-	4
Rolde	55	50	-	-	5
Oosterwolde	1	1	-	-	-
Stadskanaal	17	17	-	-	-
<b>Gediplomeerd in het jaar:</b>					
1966	77	74	-	-	3
1967	76	69	-	1	6
1968	81	75	1	-	5

1) De in de jaren 1966 t/m 1968 gediplomeerden van de scholen te Beilen (1966), Emmercompasuum (1966), Emmen (prot.-chr.) (1966), Roden (1968) en Smilde (1968) zijn in dit overzicht niet opgenomen, omdat deze scholen in het ( ) vermelde jaar zijn opgeheven en hiervan geen gegevens waren te achterhalen.

Bron: L.E.I.-enquête.

BIJLAGE 7

Gediplomeerde Drentse boerenzoons van lagere landbouwscholen naar grootteklasse  
ouderlijke bedrijf (1966 t/m 1968)

	Aantal gediplomeerden 1)					
	totaal	grootteklasse . . . . . ha				
		< 5	5-10	10-15	15-20	≥ 20
Afkomstig uit:						
Weidegebied van het Noorderveld	-	-	-	-	-	-
Centraal Zandgebied	67	2	8	19	19	19
Dieverderdingspel	34	-	3	12	10	9
Hoogeveen	9	1	3	-	2	3
Z.-W.-Weidegebied	32	1	6	12	7	6
Hondsrug	30	-	5	11	10	4
Veenkoloniën	45	1	4	7	14	19
Smilde	1	-	1			
<b>Provincie Drenthe</b>	<b>218</b>	<b>5</b>	<b>30</b>	<b>61</b>	<b>62</b>	<b>60</b>
Gediplomeerd aan school te:						
Coevorden	22	1	6	7	6	2
Emmen	32	2	11	6	10	3
Hoogeveen	45	1	5	6	10	23
Meppel (alg.)	38	1	7	13	9	8
Meppel (chr.)	13	-	-	-	2	2
Rolde	50	-	1	17	23	9
Oosterwolde	1	-	-	1	-	-
Stadskanaal	17	-	-	2	2	13
Gediplomeerd in het jaar:						
1966	74	4	11	25	18	16
1967	69	-	7	15	25	22
1968	75	1	12	21	19	22

1) Zie noot 1 bijlage 6.

Bron: L.E.I.-enquête.



BIJLAGE 8

Gediplomeerde Drentse leerlingen van lagere landbouwscholen naar bestemming  
(1966 t/m 1968)

	Aantal gediplomeerden 1)				onbekend
	totaal	bestemming			
		m.l.s.	landb.- bedr.	overige	
Akomstig uit:					
Weidegebied van het Noorderveld	-	-	-	-	-
Centraal Zandgebied	71	40	30	1	-
Dieverderdingspel	36	19	15	2	-
Hoogeveen	13	8	3	1	1
Z.-W.-Weidegebied	35	13	14	8	-
Hondsrug	31	16	15	-	-
Veenkoloniën 2)	47	30	15	1	1
Smilde	1	-	1	-	-
<b>Provincie Drenthe</b>	<b>234</b>	<b>126</b>	<b>93</b>	<b>13</b>	<b>2</b>
Gediplomeerd aan school te:					
Coevorden 2)	24	11	12	-	1
Emmen	32	20	10	2	-
Hoogeveen	49	29	18	1	1
Meppel (alg.)	39	15	17	7	-
Meppel (chr.)	17	7	7	3	-
Rolde	55	33	22	-	-
Oosterwolde	1	-	1	-	-
Stadskanaal	17	11	6	-	-
Gediplomeerden in het jaar:					
1966	77	36	34	6	1
1967	76	49	26	1	-
1968 2)	81	41	33	6	1

1) Zie noot 1 bijlage 6.

2) Onder "onbekend" 1 tuinderszoon met bestemming tuinbouwbedrijf.

Bron: L.E.I.-enquête.

BIJLAGE 9

Geografische herkomst Drentse gediplomeerde leerlingen van middelbare landbouwscholen (1966 t/m 1968)

Gediplomeerden afkomstig uit: taal	Aantal gediplomeerden van wie gediplomeerd aan de school te								
	to- Assen	Emmen	Hooge-veen	Mep-pel	Gronin-gen 1)	Gronin-gen 2)	Harden-berg	Veen-dam	
Weidegebied van het Noorderveld	9	3	-	-	-	4	2	-	-
Centraal Zandgebied	142	59	42	33	-	1	1	6	-
Dieverderdingapel	53	2	-	21	30	-	-	-	-
Hoogeveen	7	-	-	6	1	-	-	-	-
Z.-W.-Weidegebied	18	-	-	4	14	-	-	-	-
Hondsrug	22	9	13	-	-	-	-	-	-
Veenkoloniën	36	-	27	-	-	1	-	2	6
Smilde	14	6	-	7	-	-	1	-	-
Provincie Drenthe	301	79	82	71	45	6	4	8	6
Gediplomeerd in het jaar:									
1966	107	26	31	27	16	3	2	-	2
1967	98	27	28	24	14	-	2	2	1
1968	96	26	23	20	15	3	-	6	3

1) Bijzondere school.

2) Prot.-chr. school.

Bron: L.E.I.-enquête.

BIJLAGE 10

Gediplomeerde Drentse leerlingen van middelbare landbouwscholen naar hoofdberoep van de vader (1966 t/m 1968)

	Aantal gediplomeerden			
	totaal	land- bouwer	landar- beider	niet- agrariër
<b>Afkomstig uit:</b>				
Weidegebied van het Noorderveld	9	4	-	5
Centraal Zandgebied	142	132	1	9
Dieverderdingspel	53	51	-	2
Hoogeveen	7	3	-	4
Z.-W.-Weidegebied	18	17	-	1
Hondsrug	22	20	-	2
Veenkoloniën	36	35	-	1
Smilde	14	14	-	-
<b>Provincie Drenthe</b>	<b>301</b>	<b>276</b>	<b>1</b>	<b>24</b>
<b>Gediplomeerd aan school te:</b>				
Assen	79	74	-	5
Emmen	82	78	-	4
Hoogeveen	71	64	1	6
Meppel	45	43	-	2
Groningen (alg.)	6	2	-	4
Groningen (prot.-chr.)	4	2	-	2
Hardenberg	8	7	-	1
Veendam	6	6	-	-
<b>Gediplomeerd in het jaar:</b>				
1966	107	101	-	6
1967	98	87	-	11
1968	96	88	1	7

Bron: L.E.I.-enquête.

BIJLAGE 11

Gediplomeerde Drentse boerenzoons van middelbare landbouwscholen naar grootte-  
klasse ouderlijke bedrijf (1966 t/m 1968)

	Aantal gediplomeerden						onbe- kend
	grootteklasse						
	totaal	< 5	5-10	10-15	15-20	≥ 20	
<b>Afkomstig uit:</b>							
Weidegebied van het Noorderveld	4	-	-	1	1	2	-
Centraal Zandgebied	132	1	6	35	32	58	-
Dieverdingspel	51	-	7	19	9	10	6
Hoogeveen	3	-	1	1	-	1	-
Z.-W.-Weidegebied	17	1	-	10	2	3	1
Hondsrug	20	-	1	2	4	12	1
Veenkoloniën	35	-	1	6	4	24	-
Smilde	14	-	1	1	3	9	-
<b>Provincie Drenthe</b>	<b>276</b>	<b>2</b>	<b>17</b>	<b>75</b>	<b>55</b>	<b>119</b>	<b>8</b>
<b>Gediplomeerd aan school te:</b>							
Assen	74	-	1	11	21	41	-
Emmen	78	-	7	18	13	39	1
Hoogeveen	64	1	6	18	11	28	-
Meppel	43	1	3	23	6	3	7
Groningen (alg.)	2	-	-	-	1	1	-
Groningen (prot.-chr.)	2	-	-	-	1	1	-
Hardenberg	7	-	-	4	1	2	-
Veendam	6	-	-	1	1	4	-
<b>Gediplomeerd in het jaar:</b>							
1966	101	1	10	27	19	42	2
1967	87	-	2	28	20	35	2
1968	88	1	5	20	16	42	4

Bron: L.E.I.-enquête.

BIJLAGE 12

Gediplomeerde Drentse leerlingen van middelbare landbouwscholen naar vooropleiding  
(1966 t/m 1968)

	Aantal gediplomeerden						
	totaal	vooropleiding					
		l.l.s.	ulo		v.h.m.o.		overig
		m 1)	z 2)	m 1)	z 2)		
<b>Afkomstig uit:</b>							
Weidegebied van het Noorderveld	9	4	4	-	1	-	-
Centraal Zandgebied	142	106	32	3	-	1	-
Dieverderdingspel	53	42	9	2	-	-	-
Hoogeveen	7	5	2	-	-	-	-
Z.-W.-Weidegebied	18	11	7	-	-	-	-
Hondsrug	22	12	9	-	-	-	1
Veenkoloniën	36	22	10	3	1	-	-
Smilde	14	10	4	-	-	-	-
<b>Provincie Drenthe</b>	<b>301</b>	<b>212</b>	<b>77</b>	<b>8</b>	<b>2</b>	<b>1</b>	<b>1</b>
<b>Gediplomeerd aan school te:</b>							
Assen	79	56	22	1	-	-	-
Emmen	82	55	21	4	-	1	1
Hoogeveen	71	57	13	1	-	-	-
Meppel	45	32	11	2	-	-	-
Groningen (alg.)	6	1	4	-	1	-	-
Groningen (chr.)	4	1	2	-	1	-	-
Hardenberg	8	6	2	-	-	-	-
Veendam	6	4	2	-	-	-	-
<b>Gediplomeerd in het jaar:</b>							
1966	107	79	26	1	1	-	-
1967	98	74	20	4	-	-	-
1968	96	59	31	3	1	1	1

1) m = met diploma.

2) z = zonder diploma.

Bron: L.E.I.-enquête.

BIJLAGE 13

Gediplomeerde Drentse leerlingen van middelbare landbouwscholen naar bestemming  
(1966 t/m 1968)

	Aantal gediplomeerden			
	totaal	bestemming		
		landbouw- bedrijf	overige	onbekend
<b>Afkomstig uit:</b>				
Weidegebied v.h. Noorderveld	9	4	3	2
Centraal Zandgebied	142	105	35	2
Dieverdingspel	53	33	8	12
Hoogeveen	7	-	6	1
Z.-W.-Weidegebied	18	9	1	8
Hondsrug	22	16	6	-
Veenkoloniën	36	31	4	1
Smilde	14	10	3	1
<b>Provincie Drenthe</b>	<b>301</b>	<b>208</b>	<b>66</b>	<b>27</b>
<b>Gediplomeerd aan school te:</b>				
Assen	79	56	23	-
Emmen	82	66	15	1
Hoogeveen	71	46	19	6
Meppel	45	23	5	17
Groningen (alg.)	6	2	3	1
Groningen (prot.-chr.)	4	2	1	1
Hardenberg	8	7	-	1
Veendam	6	6	-	-
<b>Gediplomeerd in het jaar:</b>				
1966	107	69	30	8
1967	98	71	22	5
1968	96	68	14	14

Bron: L.E.I.-enquête.

BIJLAGE 14

Gediplomeerde Drentse leerlingen van hogere landbouwscholen naar hoofdberoep van de vader (1966 t/m 1968)

	totaal	Aantal gediplomeerden	
		hoofdberoep vader	
		landbouwer	niet-agrarier
<b>Afkomstig uit:</b>			
Weidegebied van het Noorderveld	3	2	1
Centraal Zandgebied	11	6	5
Dieverderdingspel	8	8	-
Hoogeveen	-	-	-
Z.-W.-Weidegebied	4	4	-
Hondsrug	6	4	2
Veenkoloniën	5	5	-
Smilde	1	1	-
<b>Provincie Drenthe</b>	<b>38</b>	<b>30</b>	<b>8</b>
<b>Gediplomeerd aan school te:</b>			
Dronten	9	9	-
Groningen	28	20	8
's-Hertogenbosch	1	1	-
<b>Gediplomeerd in het jaar:</b>			
1966	9	9	-
1967	19	14	5
1968	10	7	3

Bron: L.E.I.-enquête.

BIJLAGE 15

Gediplomeerde Drentse boerenzoons van hogere landbouwscholen naar grootteklasse  
ouderlijk bedrijf (1966 t/m 1968)

	totaal	Aantal gediplomeerden			
		grootteklasse van . . . . ha			
		5-10	10-15	15-20	≥ 20
<b>Afkomstig uit:</b>					
Weidegebied van het Noorderveld	2	-	-	1	1
Centraal Zandgebied	6	-	2	1	3
Dieverderdingspel	8	1	1	2	4
Hoogeveen	-	-	-	-	-
Z.-W.-Weidegebied	4	-	-	1	3
Honsrug	4	-	1	-	3
Veenkoloniën	5	-	1	-	4
Smilde	1	-	1	-	-
<b>Provincie Drenthe</b>	<b>30</b>	<b>1</b>	<b>6</b>	<b>5</b>	<b>18</b>
<b>Gediplomeerd aan school te:</b>					
Dronten	9	1	3	1	4
Groningen	20	-	3	4	13
's-Hertogenbosch	1	-	-	-	1
<b>Gediplomeerd in het jaar:</b>					
1966	9	1	1	3	4
1967	14	-	4	-	10
1968	7	-	1	2	4

Bron: L.E.I.-enquête.



BIJLAGE 16

Gediplomeerde Drentse leerlingen van hogere landbouwscholen naar vooropleiding  
(1966 t/m 1968)

	Aantal gediplomeerden			
	totaal	ulo	vooropleiding	
			v.h.m.o.	
			3 jaar	5 jaar
<b>Afkomstig uit:</b>				
Weidegebied van het Noorderveld	3	2	1	-
Centraal Zandgebied	11	4	6	1
Dieverderdingspel	8	8	-	-
Hoogeveen	-	-	-	-
Z.-W.-Weidegebied	4	1	2	1
Hondsrug	6	3	2	1
Veenkoloniën	5	2	3	-
Smilde	1	1	-	-
<b>Provincie Drenthe</b>	<b>38</b>	<b>21</b>	<b>14</b>	<b>3</b>
<b>Gediplomeerd aan school te:</b>				
Dronten	9	6	3	-
Groningen	28	14	11	3
's-Hertogenbosch	1	1	-	-
<b>Gediplomeerd in het jaar:</b>				
1966	9	8	1	-
1967	19	9	8	2
1968	10	4	5	1

Bron: L.E.I.-enquête.

BIJLAGE 17

Gediplomeerde Drentse leerlingen van hogere landbouwscholen naar bestemming  
(1966 t/m 1968)

	totaal	Aantal gediplomeerden		
		bestemming		
		landbouw- bedrijf	overige	onbekend
<b>Afkomstig uit:</b>				
Weidegebied van het Noorderveld	3	1	2	-
Centraal Zandgebied	11	1	10	-
Dieverdingspel	8	1	7	-
Hoogeveen	-	-	-	-
Z.-W.-Weidegebied	4	-	4	-
Hondsrug	6	1	5	-
Veenkoloniën	5	-	3	2
Smilde	1	-	1	-
<b>Provincie Drenthe</b>	<b>38</b>	<b>4</b>	<b>32</b>	<b>2</b>
<b>Gediplomeerd aan school te:</b>				
Dronten	9	2	6	1
Groningen	28	2	26	-
's-Hertogenbosch	1	-	-	1
<b>Gediplomeerd in het jaar:</b>				
1966	9	2	7	-
1967	19	1	18	-
1968	10	1	7	2

Bron: L.E.I.-enquête.

## BIJLAGE 18

### Geraadpleegde literatuur

1. Bauwens, A.L.G.M. en D.B. Baris 1969 Beroepsverandering door zelfstandige agrariërs en vermindering van het aantal bedrijven in Drenthe, Landbouw-Economisch Instituut, No. 2.12
2. Dekker, K.M. en L. Tjoonk 1967 Het onderwijs en het beroep van boerenzoons en boerendochters in het Noorden des Lands, Landbouw-Economisch Instituut, studie 49
3. Dorgelo, J.D. 1961 Landbouwonderwijs in Drenthe. Kwantitatieve en kwalitatieve analyse van de belangstelling van boerenzoons voor het landbouwdagonderwijs, Landbouw-Economisch Instituut, rapport 361
4. Landbouw en Visserij, Ministerie van 1969 Rijksbegroting voor het dienstjaar 1970
5. Landbouwschap 1969 Het lager agrarisch onderwijs in de branding
6. Maris, A. en R. Rijnveld 1959 Bedrijfsopvolging en beroepskeuze in land- en tuinbouw, Landbouw-Economisch Instituut
7. Perdok, B.H., J. de Veer en A. Willemsen 1970 De toekomstige ontwikkeling van de mannelijke beroepsbevolking en van de werkgelegenheid in de land- en tuinbouw in het Noorden, Landbouw-Economisch Instituut, No. 2/3.1
8. Spierings, C.J.M. en L. Tjoonk 1968 Boer en Landbouwcoöperatie in Drenthe Meningen t.a.v. de concentratiegedachte bij coöperatieve organisaties in de zuivel- en in de aan- en verkoopsector, Landbouw-Economisch Instituut, No. 2.3
9. Tjoonk, L. 1964 Generatiewisseling in de landbouw Een onderzoek naar de bedrijfsovergang, oudedagsvoorziening en vererving in het Drents Zandgebied en de Drents-Groninger Veenkoloniën, Landbouw-Economisch Instituut, studies No. 15